

המאבק לעצמאות (1945-1947)

סא"ל (מיל')
ד"ר אלחנן אורן

להבהרת מהות המאבק

עברו שנות דור מאז הפלמ"ח, הלך בשדות" בארץ-ישראל, והוביל מעפילים, בין גבולות, בהרים ללא-דרך". שתי שנות המאבק אך בסתימו ופרצה מלחמת השחרור. תוך המלחמה ותקומת המדינה הפכה ה, "הגנה" ל, "צבא הגנה לישראל", בו נקלטו גם יוצאי אצ"ל ולח"י. מאז ניצב הצבא במלחמה נגד צבאות ערב הסדירים ונגד ארגוני המחבלים, ובמשך השנים טושטשו המושגים בדבר המאבק לעצמאות, שקדם למלחמת תש"ח. רבות נאמר ונכתב על, "המרד" ועל, "גירוש הבריטים", ומתוך כבוד לזכרם של לוחמים מחרפי נפשם גברה הנטיה לדמות את המאבק למלחמת-גריילה עיקשת ובלתי-נרתעת. לאחרונה תואר המאבק כ, "אנטי-בריטי", אך כינוי זה עלול אף הוא לטשטש את תכניו המקוריים והקונסטרוקטיביים של המאבק ולצמצם את ראיית יעדיו.

ב-1945 ניצב הישוב היהודי בארץ-ישראל מול עוצמתה של מעצמה שעתה-זה ניצחה במלחמת-עולם. הישוב ביקש לגייס נגד ממשלת בריטניה את העם היהודי בגולה ואת אהדת העולם, ובשעה שאחזו בנשק נגד הכוח הבריטי, חייב היה להיכון גם ליום המחרת, כאשר יעמוד פנים בפנים מול ערביי הארץ ומדינות ערב. לשם מה נפעל בנשק? על מה ניהרג ונהרוג? מהו ה, "סף" עדיו נעז ללכת, והיכן ניעצר במערכה נגד מעצמה אדירה? באילו סייגים נרסן את עצמנו ואף נכבול את ידינו? ומה יהא חלקו של כוח-האש במכלול מאמציו של הישוב והעם היהודי? "רק כך" או "גם כך"? ובידי מי תופקד ה, "מרות הלאומית" על פעילי המאבק ולוחמיו? — שאלות נוקבות אלה תבעו הכרעה לגבי המאבק בכללותו, ולגבי כל אחת מפעולותיו.

כשנתיים ימים נמשך המאבק. תוך כדי כך נתחוללו מפנים במהלכו ותמורות ביחסי-הכוחות המקומיים והמעצמתיים, עד שנפלה ההחלטה ההיסטורית של או"ם ב-29 בנובמבר 1947. מה משקל המאבק בהכרעת הכף? ומי הכריע? האם החבלנים שזחלו אל הגשרים בליל-אופל, המדינאים המתמודדים בטיעון-ניהם, המעפילים המיטלטלים בים או המתנחלים בערבות הנגב? ייעשה כאן ניסיון להגדיר את המאבק ולתחום את זמניו ושלביו, לבחון את דרכיו ולהעריך את תרומת כל דרך להישגיו.

פתיחת המאבק

תוך מלחמת-העולם, ועוד לפני מערכות ההכרעה בה, התוותה התנועה הציונית במאי 1942 את תכניתה לקראת בוא השלום.

ב, מצע בילטמור" שנוסח לראשונה בארה"ב, תבעו ש, בעולם החדש אשר יקום אחרי הניצחון" יימצא פתרון סופי לבעיית חוסר המולדת של היהודים". המצע נסתכם בתביעה: „הוועידה דורשת ששערי ארץ-ישראל ייפתחו; שלידי הסוכנות היהודית יימסר הפיקוח על העליה ויפוי-הכוח הנחוץ למען בניית הארץ, ובכלל זה פיתוח אדמות-בור הלא-נושבות; ושארץ-ישראל תכונן כקהילה יהודית, משולבת לתוך מבנהו של העולם הדימוקרטי החדש.“²

בעת המלחמה נמשך בארץ משטר הספר הלבן. הישוב נרתם למאמץ המלחמה בחזית, ברחבי המזרח-התיכון ובארץ. רבבות התגייסו, וב-1944 הוקם החי"ל והוטל באביב 1945 למערכה באיטליה. קומץ שליחים-צנחנים נבחרים אומנו בידי הבריטים והוצנחו בארצות הכבושות בשליחות של עידוד ומלחמה ליהודי הגולה ולמחתרות האנטי-נאציות. בארץ הקים הישוב וקיים את הפלמ"ח, הרחיב את שורות המגינים והגדיל את מאמצי ה, רכש" וה, תעש". „מצפי" התיישבות הוצבו בנגב הצפוני, והיאחזויות הוקמו בקודות-מפתח. הידיעות על שואת-ההשמדה ועל מלחמת היאוש בגיטאות הגבירה את הזעם על משטר הספר הלבן, ובשנת 1944 החלו אצ"ל ולח"י לפגוע בשלטונות בארץ, ושליחי לח"י הרגו במצרים את לורד מוין. ההנהגה הלאומית ו, הישוב המאורגן" שללו את הפעולות האנטי-בריטיות כל עוד המלחמה נמשכת ועשו לבליתחם של הפורשים ממרות, עד כדי ניסיון לעצור את הפורשים בכוחות פנימיים, ואף תוך הסתייעות בשלטונות, ב, סיוון" של חורף 1944-1945.³

מיד לאחר הניצחון באירופה התחוללה ה, בריחה", נדידת רבבות יהודים מצפון וממזרח אל חופי הים-התיכון. החי"ל הוצב בגבול איטליה-אוסטריה-יוגוסלביה, ושליחיו עוררו את שרידי הארגונים הציוניים לצאת לדרך. כבר בחודשים יוני-יולי עברו 8,000 יהודים את מחנות החי"ל.⁴

עד כה ציפתה ההנהגה היהודית לניצחון במלחמה, וקיוותה שממשלת בריטניה תשנה את מדיניותה בארץ-ישראל, מתוך הכרה בשואת העם והערכה לתרומתו במלחמה. צפיות אלה גברו, כאשר מפלגת ה, ליבור" זכתה בבחירות במאי 1945, אולם אטלי ובוויון התמהמהו בקביעת מדיניותם במזרח-התיכון, ושליחי הישוב החלו מארגנים את העפלת השרידים. ארבע פעמים הגיעו ספינות קטנות ראשונות בחשאי לחופי הארץ בחודשים אוגוסט-ספטמבר, ובהן מעל 300 מעפילים.⁵

אף לאחר סיום המלחמה נגד יפן לא נראה את של מפנה במדיניות ה, ליבור". הסבל המתמשך של שארית הפליטה במחנות, ההתקוממות נגד השערים הסגורים והמרחבים האסורים בהתיישבות, דחקו לפעולה בטרם ייכונן סדרי העולם החדש. בכל הריפותה הייתה התחושה: אם לא עכשיו — אימתי? מצוקת המחנות עוררה את נשיא ארה"ב, הרי טרומן, להביע בספטמבר בגלוי את תמיכתו בהעלאת 100,000 פליטים יהודים ארצה. תמיכה זאת בתביעות הציוניות חיזקה ידיים, ובסוף החודש נפלה בהנהגה הלאומית הכרעה לפעול מעתה גם בכוח-הנשק להגשמת המטרות הציוניות. בכינוס ישובי ב-27 בספטמבר 1945 הוכרו: „עולים יהודים יורמו לארץ בכל התנאים ובכל הדרכים".⁶ ההוראה לפעולה ניתנה במכתבו של ד' ברגוריון מלונדון, ב-1 באוקטובר 1945, בו קבע:

„אין לחכות ב,תגובה' להכרזה (בריטית על מדיניות א.)
יתכן שלא תהיה כל הכרזה. ההכרזה הקובעת היא המשכת
הספה"ל למעשה. קיום הספר הלבן זוהי הכרזה מלחמה
על העם היהודי, ועל עמנו — עם חסר שלטון ומדוכא —
להילחם בכל האמצעים שבידו.”⁷

הוראה זאת קובעת את פתיחת המאבק ומגדירה את מהותו:
פעולה נגד מדיניות הספר הלבן בכל האמצעים שבידי העם
היהודי, לרבות בנשק. ב-4 באוקטובר פגש ד' בן-גוריון
בפאריס את שליח ה,הגנה" שבא מהארץ והנחה אותו בדבר
קו-הפעולה.⁸ ההתנגשויות הראשונות באו מייד לאחר מכן:
ב-6 באוקטובר הקיף חיל-הספר את כפר גלעדי, בתבעו
להסגיר מעפילים שהגיעו מעבר לגבול. המתיישבים סירבו,
ומישובי הגליל נזעקו לעזרתם. חיל-הספר פתח באש, ויהודים
נהרגו ונפצעו, אולם המעפילים לא הוסגרו. מספר ימים לאחר
מכן, בליל 9-10 באוקטובר, פרץ הפלמ"ח למחנה עתלית,
חילץ משם מעפילים, ולאחר מסע לילי בכרמל הביאם למשק
יגור. בעת שירדו מההר למשק, הגיעו כוחות צבא ומשטרה
למקום, אולם המונים מבני חיפה נודעקו ומנעו את המעצר.
תוך חודש אוקטובר נשארו-נתנו ראשי ה,הגנה" עם ראשי
הארגונים הפורשים, והוקמה „תנועת המרי העברי”, שסרה
למרות ההנהגה הלאומית.⁹

מטרות

ד' בן-גוריון קבע במכתבו שהמאבק נועד ללחום נגד „משטר”
הספר הלבן, נגד „בוין וחבריו”¹⁰ ומשה שרת דיבר נגד „משטר
החנק”¹¹. בכל הניסוחים האלה ניכרת המגמה לתחום, לצמצם
ולסייג את המאבק: לא מלחמה נגד האימפריה הבריטית
וצבאה, ובוודאי לא נגד העם האנגלי, אלא פעולות מכוונות
לפגוע בכלי-הביצוע של מדיניות הספר הלבן. ביתר פירוט
הבהיר ד' בן-גוריון בדבריו הגלויים:

„...אנו מוכנים ליהרג ולא נוותר על שלושה דברים:

על חירות העליה היהודית,

על זכותנו לבנות שממות מולדתנו,

על עצמאותו המדינית של עמנו בארצנו.”¹²

בדברים אלה מובעת הנכונות לפעול בכוח כדי לקיים את
העליה וההתיישבות למרות הגבלות הספר הלבן, ולנהל פעו-
לות אלה כך שהממשלה הבריטית תיאלץ להירתע ממדיניותה,
ולא תגמור אומר לדכא את הישוב בכוח. ההנהגה ציפתה
שביטול הספר הלבן ילווה בכינון משטר-מעבר לעצמאות
יהודית. לא רק במטרותיו, אלא גם בשיטותיו, נועד המאבק
להימנע מהכרעה צבאית, ולהשיג תכלית מדינית:

„המערכה שבין הציונות ובין מדיניות הספר הלבן היא
ביסודה מדינית ולא צבאית, וגם פעולות צבאיות הנדרשות
מוזמן לזמן במאבק מדיני זה, אינן אלא לשם חיזוק המע-
רכה המדינית.”¹³

מאבק-העצמאות היהודי נשתנה ממאבקי עצמאות קלאסיים —
כמו הגרילה הספרדית בשנים 1808—1814 וה,ריסורג'ימנטו”
האיטלקי לזמן 1830 ועד 1870. במאבקים הללו לחמו עמים
היושבים בארצם נגד השלטון הזר והמשעבד. עיקר מאבקים
היה שוללני: גירוש האויב והשליט הזר היה תנאי-מוקדם
להגשמת השאיפות הלאומיות. המאבק התנהל כמלחמה זעירה
או סדירה, והיוזמה המדינית התבטאה בגיוס בעלי-ברית

צבאיים — בריטניה סייעה בידי הספרדים, וצרפת לחמה בצד
האיטלקים. אך המרי העברי לא יכל להישען על כוחן של
מעצמות-ברית, ולא ביקש אחר הכרעה צבאית. עם השואף
לעצמאות, אשר רק מיעוט מבוטל מתוכו כבר „יושב בציון”,
ואשר מרבית שטחי הארץ עוד אינם בידי — אין די לו
במטרה שוללנית, אלא חייב ללחום למטרות חיוביות: ריכוז
יהודים בארץ והרחבת הבסיס הטריטוריאלי-ישובי. משמע,
מלכתחילה שולב המאבק נגד הספר הלבן במאבקים בעד עליה
והתיישבות, ומאבק-האש נתפס רק כאחת מזרועות-הביצוע:
„במערכה זו הארגון (ה,הגנה. א) הוא רק אחד הגורמים
שבתוך העם היהודי, ורק מאמץ כולל של הישוב והעם —
בשטח היצירה ההתיישבותית, ההעפלה, המאבק, המערכה
המדינית בזירה הבין-לאומית — יכריע את הכף.”¹⁴

הגדרה כמעט זהה השמיע י' גלילי ב-1946 בכנס מפקדי
ה,הגנה”, שנערך לאחר פיצוץ מלון „המלך דוד”. הדברים
נמסרו באיגרת לשליחי ה,הגנה” בחו”ל ומתפרסמים כאן
לראשונה:

„המאבק הוא חוליה בתוך המערכה של פעולה ציונית
אינטגרלית הכוללת התיישבות, עליה, בניין ופעולה פולי-
טית ומשא-ומתן. בתוך המערכה הזאת יש גם חוליה:
מאבק. ... המאבק איננו מבוסס על ראייה שהמערכה בינינו
ובין הספר הלבן תוכרע בכוח הנשק. כאן תהיה ההכרעה
מדינית. כאשר משתמשים בכוח אין זה אלא אמצעי
למערכה מדינית ולא אמצעי למערכה צבאית לשם הכרעה
צבאית.”¹⁵

יושם אל לב, שבשתי ההגדרות האלה יחד המושג „מאבק”
לשימוש בכוח. המילה שימשה במשמעות מצומצמת ומורחבת,
וכאן המאבק נתפס במובנו המצומצם. אולם מי שרואה את
„המאמץ הכולל” או את „הפעולה הציונית האינטגרלית”
כמכלול פעולות המכוונות למטרה אחת בידי הנהגה אחת,
נוקט את המושג מאבק גם במשמעות מורחבת יותר. כך
גשתרש המושג בתודעה ובלשון, וכך יינקט גם כאן. נבחין,
איפוא, בין מאבק-האש ובין המאבק בכל דרכיו.

דרכים

האם גירשנו את האנגלים בכוח נשקנו, או שמא עוררנו
אותם במבצעינו להחריק את תגובות-הדיכוי הצבאיות? שמא
לא היתה ההעפלה אלא הפגנה מוסרית חדלתישע, כדברי
מ' בגין: „ההעפלה היתה, כמובן, גורם מוסרי חשוב בהתנג-
דות העברית. אבל המעפילים, רובם ככולם, גורשו מן הארץ;
כלום יכלו המגורשים לגרש את המגרשים?”¹⁶ או האם צדקו
המפליגים ואומרים ש,המאבק על ההעפלה הפך לנשק העיקרי
במאבקנו”¹⁷ ו,אחת הצורות העיקריות והמקוריות ביותר של
המערכה על חירותנו”?¹⁸ שמא לא מילאה ההתיישבות
החלוצית כל תפקיד במאבק¹⁹, או האם יש לראות בעליית
אחד-עשר הגרעינים לנגב „כיבוש נועז”?²⁰

ראוי לבחון את כוחן של זרועות-המאבק השונות בכל שלביו.
בגשתנו לניתוח זה נדגיש, שאין למתוח קו מפריד בין מאבק-
האש ובין מאבקי ההעפלה וההתיישבות: משעה שנפלה ההכ-
רעה למען השימוש בנשק, היא כללה בכך מפורשות את
השימוש באש למען הגנתם של מבצעי ההעפלה וההתיישבות
עצמם. הכוחות הבריטיים חייבים היו לצפות מעתה להיתקלות

באש כל-אימת שיפעלו נגד מעפילים ומתיישבים. ד' בן-גוריון הדגיש בהוראותיו בעיקר שהמאבק פותח שלב חדש בהעפלה — „העפלה מזוינת שתעמוד בכוח עצמה בפני משטרה בים או בחוף“.²¹ ברוח הוראות אלה עיבדה „הגנה“ תכנית לפעול בארבעה תחומים:

- א. העפלה (פעולה בסתר, פעולה בגלוי, מניעת גירושי מעפילים, שחרור מעפילים ממחנות עצורים);
- ב. התיישבות (היאחזות בקרקע ממשלתי באיזור א' על-ידי חיילים משוחררים, היאחזות בקרקע גרמני על-ידי עולים מגרמניה וארצות הכיבוש הגרמני);
- ג. שלטונות וציבור (אי-תשלום מסים ישירים, החרמת המשטרה ובתי-הדין הממשלתיים, הפגנות המוניות בלי רשות, פריקת עול הצנזורה מהעתונות, בית דפוס ועיתון יומי, בלתי ליגלי, קול ישראל);
- ד. תגובות (שחרור אסירים, חבלות במטרות ממשלתיות כתגובות בלבד, פגיעות-סרק, מניעת חיפוש-נשק).²²

לא כל הפעולות המוצעות אושרו, ואחרי בירורים נוספים הוציאה הנהלת הסוכנות ב-6 בדצמבר 1945 הנחיות למאבק, שיכלול:

- א. הגברת ההעפלה מכל הארצות;
 - ב. הגנה פעילה על ההעפלה בימים ובכניסה לארץ;
 - ג. הקמת תנועה להעפלה ולהגנה עליה...;
 - ד. הסרת מכשולים בארץ, החוסמים דרכי ההעפלה.²³
- הוחלט שאם לא תספקנה הפעולות בארבעת התחומים הללו, ייעשו „פעולות אחרות בארץ, המכוונות להפגין את התנגדות העם היהודי למשטר של חיסול הציונות“.²⁴
- בניסוח זה הודגש תפקידה המרכזי של ההעפלה, אבל בהמשך המאבק הורחבה היריעה גם להגנה-בכוח על התיישבות. מפקדת תנועת המרי העברי פירטה הנחיות מדיניות אלה למשימות אופרטיביות ב, תכנית לענייני יפת, כלהלן:
- א. להוכיח שהקו המדיני של ממשלת המנדט, המבוסס על „הספר הלבן“, ניתן לביצוע רק בתנאי של פעולות צבאיות ממש ובהיקף ארצי נגד הישוב וכוחותיו, וזאת תוך אבידות מרובות בנפש וברכוש ותוך גרימת נזק עצמי רב בדעת-הקהל העולמית.
 - ב. להבטיח את שטחי העבודה הקונסטרוקטיבית, כלומר עליה והתיישבות, וחיסול הגבלותיהן.
 - ג. לבצע תגובות ופעולות תגומול על מעשי הבריטים.²⁵

זכורים המאבקים הנואשים לפני הכניעתן של אניות, כמו פריצתה של „חיים ארלוזורוב“ אל שרטוני החוף של בת-גלים, והתגוננותה הממושכת של „יציאת אירופה תש"ז“. בהתקרב כל אניה ארצה, תוכננה אבטחת איזור הנחיתה, והמ"כית ברכה פולד נפלה בעת שתל-אביב ציפתה לאניה, וינגייט. אלפי בני נוער העפילו לברייה כדי לשוב ולהיאחו בישוב-המצפה שכל חבריו נאסרו. בליל אחד-עשר הישובים היו העולים לקרקע מזוינים ומוכנים להתגונן בכוח, אם ינסו הברי-טים לעקם מנקודותיהם. משמע, מאבק-האש נועד ללוות את כל הפעולות הקונסטרוקטיביות שבמאבק. יתר על כן, מרבית המנהיגים ראו דווקא בצמידות זאת את הצדקתו ואת תכליתו של מאבק-האש, ודגלו ב, „מאבק צמוד“.

רק בהמשך המאבק הוחל בפעולות שאינן צמודות להעפלה ולהתיישבות (להוציא את החבלות ההפגנתיות במסילות-הברזל בליל 31 באוקטובר — 1 בנובמבר 1945). ההתקפות על מחנות „הכוח המשטרי הנייד“ (— Police Mobile Force P. M. F.) ו„ליל הגשרים“ הן פעולות אופייניות להסלמה במאבק, ממאבק „צמוד“ למאבק „כולל“.

אך אפילו המעבר למאבק כולל לא נתפס בשום פנים כפתיחת מערכת-גרילה טוטלית, התקוממות עממית מזוינת ומלחמה „עלי בריקדות“. להפך, בכל ההוראות הודגשו סייגים אופרטיביים וטקטיים, עד כדי כבילת ידיהם של המבצעים וסיכונם. כבר למקרא הנחיות הסוכנות מזדקרים הסייגים האופרטיביים: „על בריקדות“ — מגבילים מאוד את מספר היעדים לתקיפה (אובייקטים בלשון הימים ההם). ואילו חריגה מפעולות אלה ומעבר לפעולות אחרות מותנית בהכרעת המפקדה, וגם אז תוגבלנה הפעולות לחבלה בלבד ולא לפגיעה באדם. בן-גוריון הדגיש במכתבו את הסייג: „יש להיזהר ככל האפשר מקרבנות אנושיים“.²⁶ אף ההיסטוריון הבריטי קירק, הנוקט עמדה אנטי-יהודית מובהקת (אגב אורחה, בדברו על המאבק לעולם אינו כותב על „יהודים“ אלא רק על „ציונים“...), זקף לזכות ה„הגנה“ שהיא שאפה למעט באבידות.²⁷ ברטרנספקטיבה כותב „אלון, מפקד הפלמ"ח במאבק, שבמתכוון הועדף המונח „מאבק“ על „מלחמה“, כדי להדגיש שלא היתה כוונה למלחמת-גרילה כללית, ומשום שנעשה מאמץ מכוון למנוע אבידות בנפש.²⁸

סייגים נוספים הוטלו על לוחמי המאבק. מתוך ראיית המבחנים הצפויים לישוב לאחר ששיג את עצמאותו, עמד בן-גוריון בהוראותיו על „שמירה מקסימלית על מפעלנו הקונסטרוקטיבי, כי מבלי רתיעה מקרבנות והפסדים הכרחיים“.²⁹ ברוח זאת פירטה הנהלת הסוכנות את הסייגים המבצעיים הבאים: „שמירת קיומו של הישוב ומפעלו; דאגה למעמדם החוקי של המוסדות הלאומיים; אהדת דעת-הקהל למפעלנו ולפעולותינו“.³⁰ ה„הגנה“ דבקה במאבק מוגבל ומסויג גם לנוכח ההחרפה שחלה במאבק תוך שנת 1946. „גלילי נקט הגדרות דומות ב„איגרת לפעילים“, שהוצאה בקיץ 1947, לפי הרצאתו למפקדים בסתו 1946.³¹ הסייגים נבעו מן החשש פן מאבק בלתי-מרוסן יעורר את הבריטים למעשי דיכוי ולפגיעה קטלנית במשק היהודי ובהנהגתו; „גורלנו ציוה עלינו לאחוז בדרכי מלחמה מסויגים, שאין בהם לתת לאויב תואנה לדכא את הישוב כליל; מאידך, היה טעם לנקוט דרכי מלחמה שיהא בכוחם לעורר את בעיית ארץ-ישראל, ועם זאת לערער את משטר השלטון העיוני“.³²

מי שקבע סייגים למאבק, כדי למנוע פגיעה במשק היהודי, ראה לפניו גם את החלק הצבאי של מאמץ-היצירה היהודי. במאבק-הכוח שולבה לא רק הפעולה הגלויה בנשק ביד, כי אם השתתף גם העמל העלום-מעין בחרושת הנשק היהודי, התעש. מסוף מלחמת-העולם חזתה ההנהגה הלאומית התלקחות מתודשת של טרור ערבי, ואכן עניין הראוי לענות בו הוא מדוע לא התעוררו הערבים לפעולה, בעת שהיהודים הסתככו במאבק נגד השלטון.³³ מייד לאחר גמר המלחמה באירופה יצא ד' בן-גוריון לארה"ב, ויחד עם „דורי ובעידודו של ח' וייצמן, גייס שם כסף לרכישת מערכת-מכוונות שלמה לתעשיית תחמו"ח. בכל תקופת המאבק שרר החשש פן יגלו הבריטים את

שיחררו הבריטים את המנהיגים העצורים בלטרון, שוב נכנסו בדיונים עם היהודים והערבים, ובמחצית פברואר 1947 החליטו להטיל את בעיית ארץ-ישראל לחיק או"מ. בוין הכריז על כך בפולמוס הבריטי ב-18 בפברואר, והנושא הועלה באו"מ ב-2 באפריל.

מי שרואה את המאבק כאנטי-בריטי בעיקרו, עלול למעט בחשיבותו של מפנה זה. אולם היה זה מפנה מכריע. יהיו שיקולי הבריטים אשר יהיו, הם שמטו מידיהם את הכדור. ההנהגה היהודית כילכלה מעתה את המאבק המדיני, ההעפלה, ההתיישבות ומאבק-האש במטרה לשכנע את מעצמות העולם ואת עשרות מדינות או"מ, שענייננו צודק וכי בגרנו לעצמאות. בן-גוריון הקדים להכיר בחשיבות המפנה, ועוד בינואר 1947 אמר: „המאבק המדיני יכוון מעכשיו... לא למרכז מדיני אחד בלבד, לזה שבלונדון... אלא לכל מדינה המיוצגת או עומדת להיות מיוצגת באסיפת האומות המאוחדות“⁴¹. אלון סבר לאחר מכן שבהעברת הבעיה לאו"מ הודה השלטון במפלתו ובכך „הגיע לקצו“⁴². מאלף הדבר שגם קירק מיוחד סעיף נפרד לתקופה בה דן או"מ בבעיית ארץ-ישראל⁴³.

מוצע, איפוא, לחלק את תקופת המאבק לשלושה שלבים: א. שלב א' — באוקטובר 1945 — 22 ביולי 1946 — המאבק המזוין של תנועת המרי העברי נגד משטר הספר הלבן.

ב. שלב ב' — 22 ביולי 1946 — 14 בפברואר 1947 — תקופת המשבר במאבק, עד העברת הבעיה לאו"מ.

ג. שלב ג' — 14 בפברואר — 29 בנובמבר 1947 — המאבק למען החלטת או"מ לטובת עצמאות יהודית.

שלב א' — מאבק של תנועת המרי העברי

ההגנה על המעפילים בכפר-גלעדי ושחרור המעפילים מעתלית עוררו להרחיב את תנועת המרי ולצרף את ארגוני הפורשים. בן-גוריון הורה במכתבו „להזמין שני הפלגים היריבים לשי-תוף-פעולה מלא, בתנאי של מרות אחידה ומשמעת מוחלטת“⁴⁴. תוך-חודש אוקטובר סוכם המו"מ, הוקמה מפקדה משותפת, וזאת הוכפפה לוועדת „X“, שנועדה לאשר פעולות מטעם ההנהגה המדינית⁴⁵.

בליל 31 באוקטובר — 1 בנובמבר בוצע מבצע „מסיבה“, פעולה-רבתי משותפת ראשונה של כל המחנות: „הפלמ"ח חיבל במסילות-הברזל והטביע כמה ספינות-משמר, אצל חיבל בתחנת-הרכבת בלוד ולח"י תקף את בתי-הזיקוק בחיפה. למחרת היום עלו ארבעה ישובים על הקרקע: מנרה בהרי נפתלי, להבות-הבשן למרגלות הרמה הסורית, קיבוץ המעפיל ומושב גאולים בשרון (קבוצת „טלמון“ עלתה לחדש את המושב)⁴⁶.

אותה שעה החל במערכת תעמולה מדינית, בהפצת כרוזים ובשידורי „קול ישראל“. ממשלת בריטניה, שעמדה מאז אוגוסט בלחצו של הנשיא טרומן להתיר עליית 100.000 עקורים מן המחנות, הכריזה ב-13 בנובמבר על הקמת ועדה אנגלו-אמריקנית, ושר החוץ בוין התחייב לקבל את מסקנותיה, אם תתקבלנה פה אחד. מעתה התנהלה המערכה סביב פעולת הוועדה.

עיקרו של המאבק סבב על „הבטחת עליה בלתי פוסקת והגנה עליה“⁴⁷. קצב ההעפלה הוגבר ביותר, ומעפילים למאות ואחר-

משלוחי המכונות, פן ינסו לפרוק בכוח את נשק-המגן של הישוב, ופן יגלו את מכונני-היצור הנעלמים של התעש. כאן נרמוז רק על עיקרו של מאבק-הסתר הזה לקראת יום-המחר, שנמשך במסירות ובתושיה בכל תקופת הפעולות. של המאבק הגלוי: בעיצומו של המאבק הגיעו המכונות ארצה בקיץ 1946 והותקנו לתעודתן⁴⁸. פעולות המאבק סיכנו לעתים את מכונני-היצור⁴⁹. הבריטים ערכו תיפושים יסודיים אחרי נשק בישובים, וזכור במיוחד התיפוש הממושך ביגורה, מ„השבת השחורה“ ואילך, תיפוש בו העלו שלל רב. כן יזכרו התיפושים ההרסניים בשדות-ים, דורות ורוחמה באוגוסט 1946. פעמיים אף הצליחו הבריטים בשנת 1947 ללכוד מכונני תעש, את „החנות“ ואת „הסניף“⁵⁰.

בסערות המאבק נתבע חזון בהיר וכוח-רצון רב כדי שלא לראות חזות-הכל במאבק המתמשך עצמו, אלא להרחיק מבט קדימה ולהשקיע אמצעים ועקשנות בחישול הכלים למאבקים הגורליים שלעתיד לבוא.

תקופת המאבק ושליביה

מערכות המאבק נמשכו למעלה משנתיים, מאוקטובר 1945 עד החלטת או"מ ב-29 בנובמבר 1947. הצענו לראות את ראשית המאבק בהתנגשות שאירעה בכפר-גלעדי וב„ליל עתלית“, מייד לאחר ההוראה ששוגרה מלונדון, כי כאן נקראו בני הישוב לראשונה למרי ולהתנגדות בכוח לשלטון⁵¹. בכפר-גלעדי ניצבו בני המשקים מול „חיל-הספר“, וניסו לפרוץ את שרשרת המצור על המשק לנוכח אש, אך ללא נשק ביד. ובליל עתלית — אחזו לראשונה בנשק.

קביעה זאת אינה ממעטת בחלקה ובראשויותה של „הבריחה“ ושל ההעפלה מאז הקיץ. הבריחה אכן היתה „נקודת מפנה היסטורית“⁵², ואין ספק שעוצמת פריצתה של שארית-הפליטה ארצה עוררה ועודדה את ההנהגה ואת הישוב להיאבק. אולם בחודשים ראשונים אלה חסר עדיין הנופך האופייני המיוחד את המאבק — הנכונות להתגונן בכוח, ולגמול ולחבל בכוח. המאבק שהחל באוקטובר, נפגע קשה ב„שבת השחורה“, 29 ביוני 1946, ופרופ' סלוצקי רואה את כל תקופת המאבק נחצית לשלבים בעקבות המשבר שהתחולל:

א. המאבק בשנת תש"ו, עד „השבת השחורה“.

ב. המאבק בתש"ז⁵³.

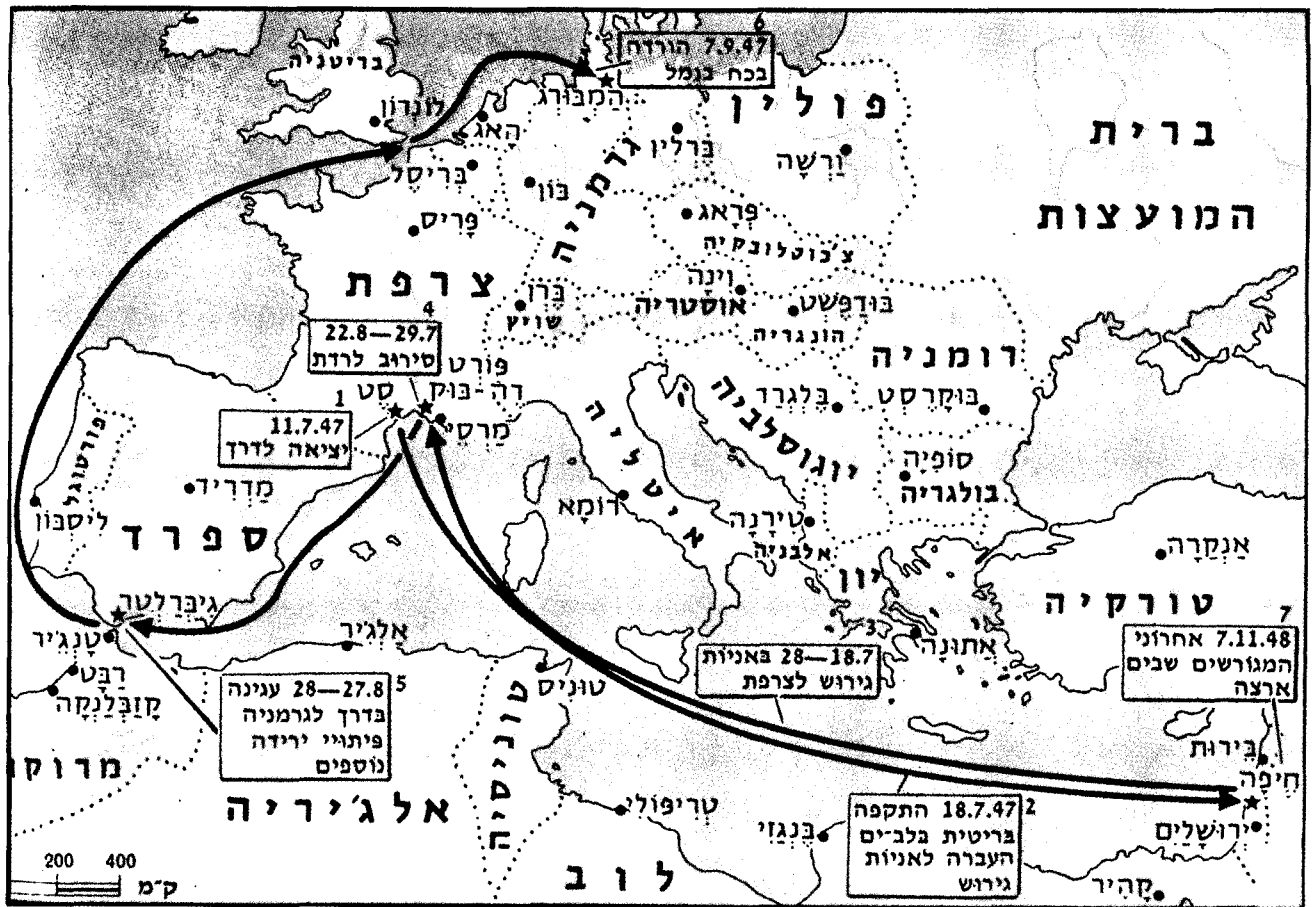
אך יש להרהר אחר חלוקה זו. לאחר „השבת השחורה“ פוצץ אצל את מלון „המלך דוד“, ב-22 ביולי 1946, בעודו משתתף בתנועת המרי העברי. רק לאחר הפיצוץ הופסק למעשה מאבק-האש של הישוב המאורגן, פרט לחבלות ימיות. הארגונים הפורשים המשיכו בפעולות אלימות, שלא בכפיפות להנהגה, ומתוך כך התפרקה תנועת המרי, חל משבר בהנהגה, ועורערה התביעה המדינית הציונית: במקום מצע בילטמור באה נכונות לדון בדבר מדינה יהודית בחלק מהארץ. לכן נראה שיש לראות בפיצוץ מלון „המלך דוד“ את סיומו של המרי המזוין של הישוב המלוכד.

בו בזמן חל משבר בעמדה הבריטית. הם הגבירו את פעולותיהם הצבאיות בארץ, ובאוגוסט 1946 החלו להגלות מעפילים לקפריסין. הם ניסו לסחוט מן ההנהגה היהודית ויתורים, אך לא הצליחו לבטל את התביעה לעצמאות לאלתר, לפחות בחלק מהארץ, ולא עוד אלא שארה"ב תמכה בעמדה זו. בסתו 1946

מובהק של, המאבק הצמוד להעפלה, המושתת על השילוב בין כוחות-מחץ קטנים נועזים ועל מרי סביל של המעפילים והישוב.
אף כי מאבק-האש נועד בראש וראשונה לסייע להעפלה, חרגו המתכננים מתחום המאבק ה"צמוד" כבר בליל, "המסיבה", שכוונה כמכת-התראה למערכת התחבורה היבשתית הבריטית. לאחר מכן כווננו הפעולות נגד מערכת המכ"מ, אך יעדים קטנים אלה היו קלים להגנה, מה עוד שהבריטים ידעו מעתה למה לצפות. מפברואר שוב הורחבה מערכת היעדים, כאשר כוחות פלמ"ח וח"ש תקפו בעת ובעונה אחת את בסיסי ה-P.M.F. כעבור כמה ימים תקפו שדות-תעופה בריטיים וחילו בו-15—20 מטוסים.⁴⁹ היה בכך אות לכך שהגיון-המאבק דוחף להסלמה מהמאבק הצמוד למאבק, "הכולל".⁵⁰ מייד לאחר, ליל ה-P.M.F., ליל המטוסים" הוסטה המערכה

כך לאלפים הגיעו בספינות גדולות יותר: ב-10 החודשים מראשית אוקטובר עד 22 ביולי 1946 הגיעו כ-8,000 מעפילים ב-13 אניות, 800 מעפילים בממוצע לחודש, פי חמישה מן המגיעים בספינות הקטנות הראשונות בחודשים אוגוסט-ספטמבר.⁴⁸ אולם עיקרה של מערכת ההעפלה היה בדרמה האנושית שחוללו, "הספינות שבדרך" בחתירתן העיקשת וב"התמודדותן הנואשת עם הצי הבריטי. ב-23 בנובמבר הגיעה האניה, "ברל כצנלסון" לחופי השרון, ונתגלתה לפני שהספיקו אחרוני המעפילים לרדת. לראשונה לכדו הבריטים ספינה, וכעבור מספר לילות יצאו כוחות פלמ"ח לחבל בתחנות המכ"מ החופיות בסידיני-עלי ובגבעת אולגה. הצבא הגיב במצור על הישובים שנחשדו כבסיסי-היציאה: רשפון, שפיים וגבעת-חיים. הוועקו המונים לפרוץ את המצור, להתנגד לחיפושים ולזיהויים, ושוב נפלו קרבנות. היה כאן ביטוי

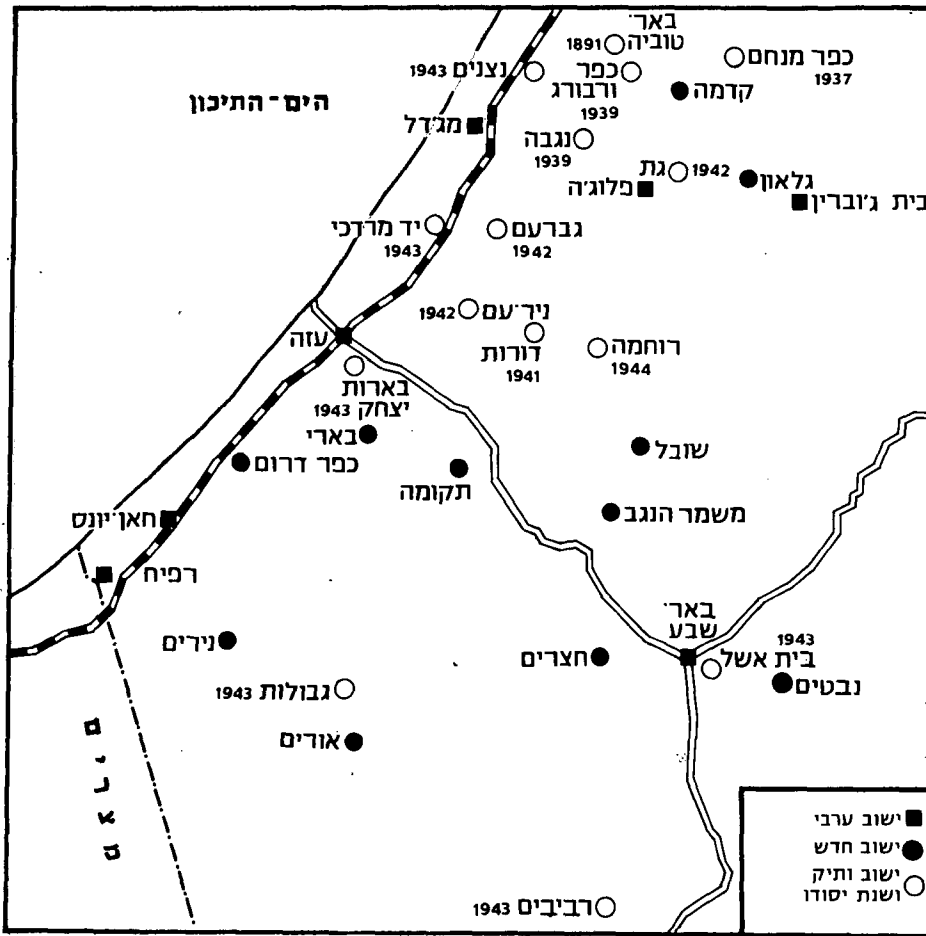

אנית המעפילים, "יציאת אירופה תש"ז" 11 ביולי עד 7 בספטמבר 1947.

הסוכנות ועל בניינים בהם חיפשו את מטה ה"הגנה", אסרו מנהיגים ובראשם את מ' שרתוק (שרת) ואת הרב פישמן (מימון), ושמו מצור על הישובים שנחשדו כבסיסי פלמ"ח. בן-גוריון ניצל מהמצוד, כי שהה אותה שעה בפריס.⁵⁰ אין לחדד שהמכה היתה אנושה. מאסר המנהיגים, תוך חמימת משה סנה מהארץ, חיפושי-הנשק הנרחבים, תפיסת צריפי מטה-הפלמ"ח במשק מורע, ומעצר מפקדים וחברים רבים של הפלמ"ח, בין המוני החשודים, חייבו מאמצי התארגנות נרחבים ומיידיים כדי להמשיך את קיום הפלמ"ח בהסתר, וכדי להתביא את הנשק בדרכים אחרות.⁵¹ תוך כדי כך הציע מטה ה"הגנה" להגיב בפעולות-תגמול, כמו תקיפת מחנה בת-גלים כדי להשיב את הנשק שנתפס ביגור.⁵² אצ"ל ולח"י ביקשו להגיב על הפגיעה בהנהגה היהודית בפיצוץ משרדי הממשלה שבמלון "המלך דוד" בירושלים ובבית האחים דוד שבסמוך. הנהגת תנועת המרי אישרה את הפעולה עקרונית, וי' שדה תיאם את פרטי הביצוע עם מטה אצ"ל. אולם באותה עת הורה ח' ויצמן להפסיק כל פעולות-לחימה ואיים להתפטר אם יסרבו לו, ובתגובה על כך התפטר משה סנה מתפקיד הרמ"א (ראש המפקדה הארצית של ה"הגנה").⁵³ לאצ"ל וללח"י נמסרה הוראה לעכב את הביצוע, אך אצ"ל פעל בכל זאת ב-22 ביולי, בעוד שלח"י לא השלים את הכנותיו לפעולה. פיצוץ המלון תוכנן בקפידה למנוע קרבנות אדם,

בתגובתם הצבאית. האיש שקבע את הקו התקיף היה מגדולי מצביאייה של בריטניה במלחמה, והמיועד לתפקיד הרמטכ"ל, הפילדמרשל ("מונטי") מונטגומרי. בתחילת יוני יצא לסיור ברחבי האימפריה לקראת כניסתו לתפקיד, ובבואו למצרים ב-10 לחודש, בעיצומו של משא-ומתן אנגלו-מצרי על פינוי מלא או חלקי של כוחות-הצבא הבריטיים, הדגיש באילו תנאים יוכלו הבריטים לקיים את עמדתם במזרח-התיכון אף במקרה שיפנו את מצרים. בין תנאים אלה מנה את ה"שמירה על מלוא זכויותינו הצבאיות בארץ-ישראל".⁵⁴ ממצרים המשיך בדרכו ארצה, והנחה את גנרל ברקר, המפקד הבריטי החדש בארץ, להיכון לכפות סדר ביד חזקה ולהיערך לשם כך, ואף התריע מפני סכנת חטיפות.⁵⁵ מארץ-ישראל יצא מונטגומרי להודו, ובדרכו חזרה שוב הגיע ארצה, והפעם כבר אחרי "ליל הגשרים" וחטיפת הקצינים הבריטים. הפעם זימן לדיון נוסף עם ברקר גם את גנרל פיג'ט, המפקד הכללי במזרח-התיכון, והורה שוב לפעול ללא גילוי כלשהו של חולשה. במיוחד הפציר בגנרל ברקר שבבואו לאשר פסקי-דין צבאיים, "אל לו להירתע ממילוי חובתו מחמת האיומים לרצוח את חמשת הקצינים הבריטים".⁵⁶ לעצה זאת לא שעה ברקר, אך גמר אומר לפגוע בסוכנות היהודית ולהבאישה כמנהיגת הטרור, ולשתק את הפלמ"ח במעצר המוני של חבריו. הבריטים הנחיתו את מכתם ב"שבת השחורה", ב-29 ביוני 1946: פשטו על משרדי

התגובה לנסיון הבריטי
להפקיע את הנגב —
התישבות 11 נקודות בצפון הנגב
בליל 6-7 אוקטובר 1946.

המשך המאבק כולו הוטל בכף, וההנהגה ניצבה בפני ההכרח להכריע אם ובאילו דרכים להמשיך בו.

שלב ב' — משבר המאבק

מייד לאחר „השבת השחורה“ לחצו הבריטים על ח' ויצמן לכוונן הנהגה ישונית, „מתונה“ ומשתפת-פעולה, אך הוא דחה בתוקף את התביעה להתכחש לחבריו.⁶⁷ בפריס נתכנסו בסוף יולי כל חברי הנהלת הסוכנות שלא נעצרו, ולפניהם תכנית אנגלו-אמריקנית חדשה, תכנית מוריסון-גריידי, שהציעה קנטוניזציה של הארץ, תוך הפקעת הנגב כשטח „גיטרלי“ שיימצא בשלטון בריטי.⁶⁸ חברי הנהלה סירבו לכאורה לשאת-ולתת כל עוד חבריהם עצורים, אך בינתיים ראו הכרח להיחלץ מהמבוי הסתום, וביקשו לגייס לפחות את ארה"ב להמשיך ולתמוך בתביעה היהודית לעצמאות. לפיכך דחו מכל וכל את תכנית מוריסון-גריידי, אבל ראו הכרח לסגת מתכנית בילטמור, והעלו ב-5 באוגוסט הצעה לכוונן מדינה יהודית בת-קיום (Viable) בחלק מהארץ.⁶⁹ ד"ר נ' גולדמן יום הצעה זאת, ונשלח במיוחד לואשינגטון כדי לקבל את הסכמת הממשלה האמריקנית. הוא גילה דעתו שהנסוגה אל תכנית חלוקה היתה המוצא היחיד מן המיצר, והסיכוי היחיד לזכות גם להבא בסיוע אמריקני.⁷⁰

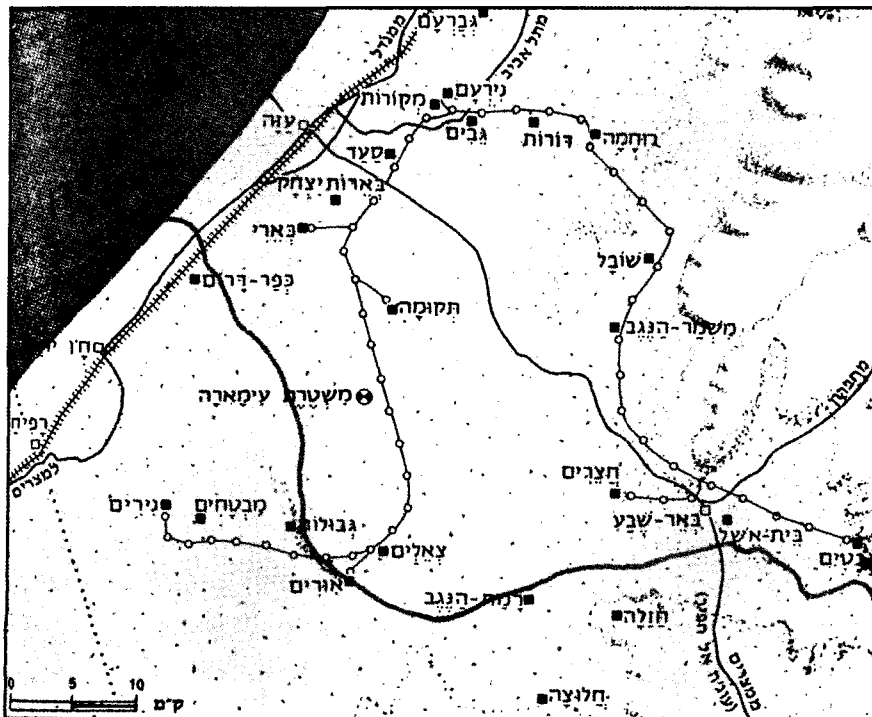
נראה שבפריס נתקבלה גם ההחלטה האוסרת פעולה בנשך

ונמסרו התראות טלפוניות, אך אם משום שהבריטים זילזלו בהתראה ואם משום קוצר-הזמן לפינוי, אירע הפיצוץ בעוד משרדי הממשלה הומים מאדם. קרוב למאה אנשים נהרגו ועשרות נפצעו.⁶⁸ הפיצוץ הקטלני החריד את כל מי שביקש להיאבק ללא שפיכות-דמים, וגרר אחריו את התפרקות תנועת המרי העברי. הוחרף המשבר בהנהגה המדינית והצבאית של המאבק, שראשיתו ב„שבת השחורה“. ההפוגה המיידית-צבאית המאולצת לאחר ה-29 ביוני הוארכה עתה מטעמים מדיניים. יתר-על-כן, גברה התדהמה והמבוכה בפקוד העליון של „ההגנה“, והוחרפה הביקורת הפנימית של מנהיגים מתונים על ה„אקטיביסטים“, שתבעו את המשך מאבק-האש.⁶⁴

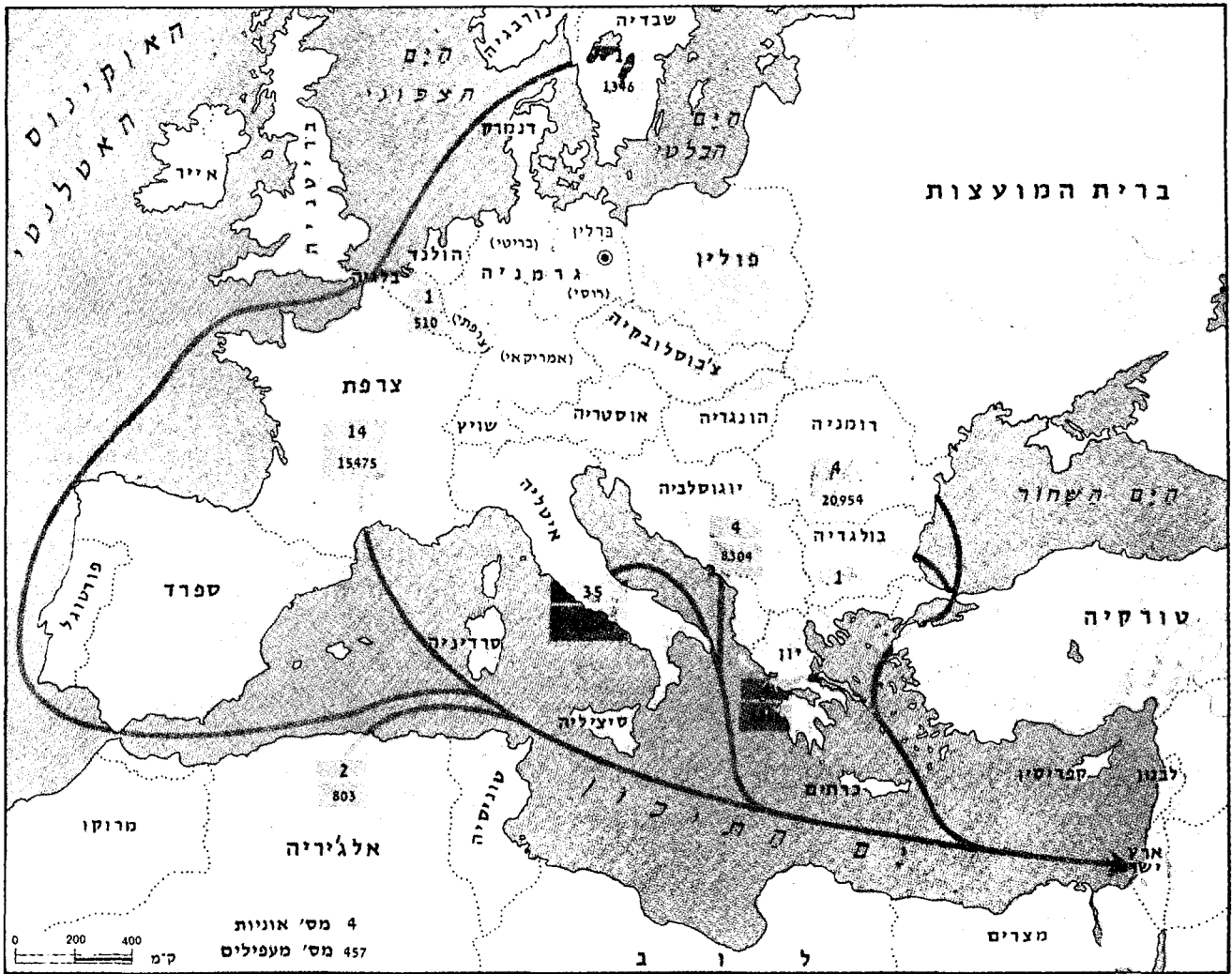
הבריטים ניצלו לתעמולתם את התדהמה בעולם ובין היהודים, והוקיעו את הנהלת הסוכנות כאחראית לא רק לאלימות אלא לטרור רצחני.⁶⁵ פעולות עוצר וחילושים נרחבים בישרו הכבדה נוספת של היד החזקה הבריטית. נראה שגברה בממשלת בריטניה ידם של התובעים את חיווק השליטה הצבאית הבריטית בארץ-ישראל, בעוד בריטניה נתונה ללחץ גובר לפנות את בסיסה ממצרים.⁶⁶ כך הקיץ הקץ על מאבקה של תנועת המרי המלוכדת. לא הממשלה הבריטית נרתעה ממדיניותה, אלא ההנהגה היהודית הורתה על הפסקת מאבק-האש. גבר הפירוד הפנימי בתוך הישוב המאורגן ובשורות ה„הגנה“, מה עוד שאצ"ל ולח"י הודיעו על כוונתם להמשיך בפעולה אלימה.

בארץ, פרט לפעולות-חבלה ימיות וארגון ההמונים להתנגדות לתפיסת מעפילים.⁷¹ משמע, המאבק-באש הוגבל למינימום, בעוד שהוחלט להגביר את ההעפלה ככל האפשר. ההעפלה נמשכה ביתר-שאת בחודש יולי ובראשית אוגוסט: 7 אניות הביאו כ-7,000 איש תוך 6 שבועות, ובתוכן אניית-המעפילים הגדולה ביותר עד כה, "הגנה", שהביאה 2,670 עולים מיוגוסלביה. תוך שלושה ימים, 11-13 באוגוסט, הגיעו חמש אניות, ואחת מהן, "עמירם" הצליחה לפרוץ את המצור, להנחית את מעפיליה ולשוב מערבה. בגל אדיר זה הגדישה ההעפלה לראשונה את סאת הסרטיפיקטים לפי הספר הלבן.⁷² הבריטים גמרו אומר להנחית מכה ניצחת על תנועת ההעפלה. ב-13 באוגוסט החלו להעלות מעפילים בכוח לאניות-גירוש ולהעבירם לקפריסין. בהגליה למחנות-מעצר קיוו להרתיע את יושבי המחנות באירופה מתלאותיה של הפלגה אשר בלא-הכי לא תביאם למולדת חפשית אלא למעצר חדש. בהפגנת מחאה המונית בחיפה שוב נפלו קרבנות בין היהודים היורדים אל הנמל. בימים הבאים עלה בידי חבלני הפל"ם (הפלוגה הימית בפלמ"ח) לחבל בשתיים מאניות הגירוש. הבריטים הגיבו בחיפוש-ינשק נקמניים בסוף אוגוסט בשדות-ים, שנח-שדה כבסיס הפל"ם, ובשני משקים מבודדים בדרום המרוחק של אותם ימים, דורות ורוחמה. רפו ידי הישוב והפעם לא הוועקו המונים להתנגד לחיפושים.⁷³ רפיון הרוח בישוב ניכר, כאשר הסוכנות והוועד הלאומי רצו לפתוח ב"מרי אזרחי", אך הציבור לא נתלכד סביב יוזמה זאת.⁷⁴ דומה היה שהישוב עדיין לא התאושש מהמשבר. האר-גונים הפורשים, שחשו בהסתייגות מדרכם, המשיכו אף הם רק בפעילות מוגבלת, כגון חבלה ברכבות. ב"הגנה" גברה תסיסת הפעילים לנוכח ההפוגה, אולם גם גבר הגינוי לדרך הפגיעה באדם, שכונה "טרור-דמים".⁷⁵

בשעת הדיכאון בישוב גבר וגאה זרם ההעפלה: במשך שלב המשבר, מסוף יולי 1946 ועד מחצית פברואר 1947 הגיעו 14 אניות, 2 בחודש בממוצע, לעומת 1.3 בשלב הראשון. נפח האניות הוגדל, ומספר המעפילים עלה ל-2,150 בחודש, כמעט פי-שלושה מן הממוצע החודשי בשלב א'. הגדולה שב-אניות, "כנסת ישראל", הגיעה מיוגוסלביה עם כ-3,850 מעפילים.⁷⁶ יתר-על-כן, ניתנו הוראות להחריף את התנגדותם של המעפילים לתפיסת האניות. מעתה הגיעו רבות מהאניות תוך מאבק עם אניות הצי, כי המעפילים אורגנו להתנגד בכל הבא ליד לתפיסת האניות ולהעברתם לאניות-גירוש. למרות הגירושים, התמידו המעפילים והפליגו, ובמספריהם הגואים הוכיחו קבל עם ועולם את רצונם הנחוש לחתור לארצם.⁷⁷ שעה שהמעפילים נאבקו על זכות העליה באלפיהם, גברה התחושה בישוב שלא די בחלקם של קומץ הימאים, השלי-חיים-המפקדים והחבלנים הימיים במאבק-ההעפלה, וכי על הישוב להמשיך במאבק תוך שיתוף שדירותיו במעשה של מרי יוצר. בעוד חלק מחברי הנהלת הסוכנות נתונים במעצר וראשיהם בגלות, גמלה ההחלטה בקרב חברי-ההנהלה החפשיים בארץ ללכד את הישוב מחדש למאבק שיצלה להגיב על מעשי הדיכוי הבריטיים, ויוכיח שעל-אף הכל נמשיך בדרכנו. לנוכח הניסיון הבריטי להפקיע את הנגב מכל הסדר מדיני, יזמו ל' שקולניק (אשכול), י' ויץ וחבריהם במחצית אוגוסט 1946 מבצע של התיישבות-רבתי, שעיקרו — בנגב.⁷⁸ בסני-בות הימים ההם היה זה מעשה רב לארגן כ-500 חברי גרעי-נים לתנועותיהם ולזרמיהם, לרכו את הציוד הרב וכ-300 מש-איות בבסיסי-היציאה, להשלים את הסיורים המוקדמים, ולשמור עם כל זאת על סיכוי להפתיע את השלטון, שיעשה הכל לסכל את המבצע. י. רוכל (אבידר) הופקד על המבצע, ובחר את ליל 6-7 באוקטובר 1946, מוצאי יום-הכיפורים

הנחת קוי מים מניר-עם לרשת הישובים החדשים.

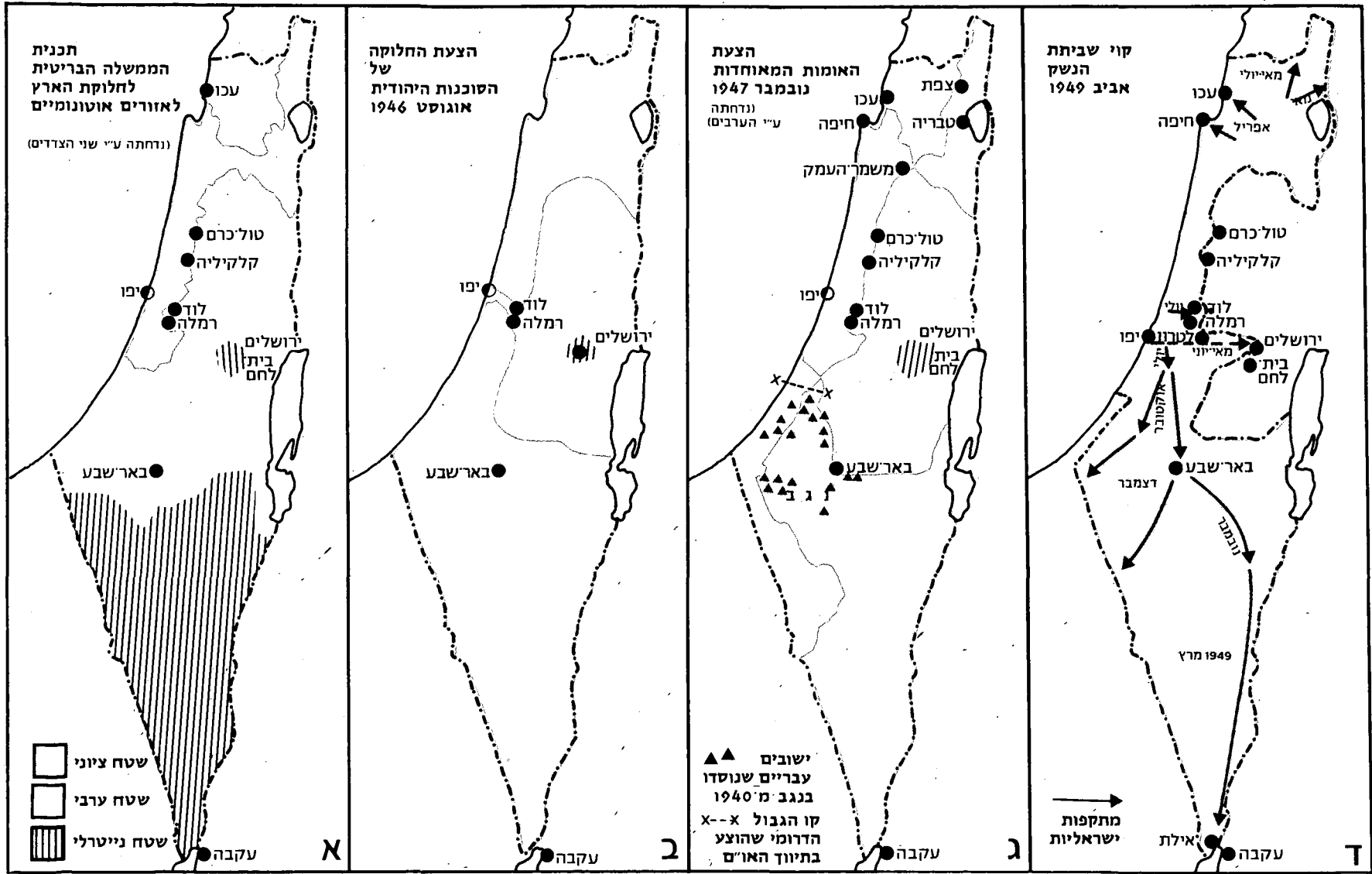

העפלה בים אחרי מלחמת העולם השנייה

בדצמבר. בקונגרס העלה ח' ויצמן על נס את הקמת הישובים, בעודו עומד בהתנגדותו לחידוש מאבק-האש: „אחד עשר הכפרים החדשים הללו שבנגב — משקלם המדיני יהיה, לפי הכרתי העמוקה, גדול מזה של מאה נאומים על ה-⁸¹resistance ובן-גוריון עמד על טיבה של משמעות מדינית זאת: הוא הדגיש את החדירה לנגב בו רצתה אנגליה לעצמה, ואת יישובו של שטח אשר הערבים לא יישבוהו.⁸² בראשית שנת 1947 נתבשר הישוב על עליית שלושה ישובים נוספים מדרום לבאר-שבע, ואותה שעה הוחל בהצנע בהנחת קוי-מים מניר-עם לרשת הישובים החדשים.⁸³ אך בעת שחלוצים עמלו הרחק בנגב במעשי התיישבות והש-קיה, גבר שוב מתח הדיכוי והטרור במרכז הארץ, אך הפעם גרמו לכך מעללי השלטון, והיה זה דווקא בעת שהארגונים הפורשים נענו להפצרת ג' מאירסון (מאיר) לקיים הפוגה בפעולתם לקראת הקונגרס ובעתו.⁸⁴ מתוך מדיניות מכוונת או במקרה נקטו השלטונות הצבאיים מדצמבר 1946 ואילך צעדים שיכלו אך להתפרש כהתגרות וכהשפלה ללוחמי המחתרות. בסוף נובמבר עשה פילדמרשל

תש"ז שחל במוצאי שבת, לזינוק אל אחת-עשרה נקודות בצפון הנגב. השחר מצא את השלטונות בפני עובדה מוג-מרת.⁷⁹ לא זו בלבד שהבריטים הופתעו כליל, אלא שלא נקטו כל תגובה, פרט להטרדות, בעת שהמתיישבים נדרכו להתגונן אם ייעשה ניסיון לסלקם בכוח. אולי נרתעו הבריטים ממעשי „ביריה" נוספים, אולי לא מצאו תואנה חוקית לסתור מבנים שהוקמו על אדמות שנקנו כחוק, אף כי באזורים האסורים לפי הספר הלבן, ואולי לא מיהרו להבין את המש-מעות המדינית שבמעשה. מכל מקום, היתדות נתקעו ולא נעקרו. המזנק הלהיב את הישוב והתנועה הציונית בשעה שנוקקו ביותר לעידוד בעת ההפוגה הנמשכת במאבק-האש, ובעוד המערכה המדינית מתמשכת. בן-גוריון מיהר לברך על „הכי-בוש הנועז של מדבר הנגב על-ידי צעירי חלוצינו".⁸⁰ אותה שעה הביע הנשיא טרומן את תמיכתו בהצעות היהודיות לחלוקה, והבריטים נאלצו שוב לבקש פשרה משלהם עם היהודים. בראשית נובמבר 1946 שיהררו ממעצרים את עצורי לטרון ורפיח, לקראת הקונגרס הציוני הכ"ב, שנועד להתכנס

3 תכניות לחלוקת ארץ ישראל ומפת קוי שביתת הנשק.

ירושלים, והנגב מדרום לבאר-שבע, מסומן גם כשטח "ניטרלי", אבל נועדים לבריטים.

המפה כאן לקוחה מספרו של ג'סי הורביץ. בינואר 1947 התווה בן-גוריון את עיקרי הצעתו בפני בוין, ותכניתו דמתה דמיון רב למפה שנחממשה לאחר מלחמת העצ' מאות"ד הורוביץ, עמ' 172.

אין הישובים מסומנים במדויק, אבל סי' מונח חושף את החשיבות שייחס להם המחבר בהמחשת תכנית החלוקה, ובסיכול תכנית ברנדוט מספטמבר 1948, לפני מבצע "יואב". השטח של ירושלים הבין-לאומית מסומן כניטרלי.

החצים המבצעים אינם מדויקים, ולוקים בחסר. דוגמות: לא סומן כיבוש נצרת ביולי, ומבצע "חירם" באוקטובר; לא סומנה ההתקדמות לאל-עריש במבצע "חורב" בדצמבר 48 - ינואר 49.

מונטגומרי שוב בארץ, ונועד כאן עם הנציב העליון, הגנרל ברקל והמצביא החדש במזרח-התיכון, גנרל דמפסי. באותה פגישה טען הנציב העליון, שאם השלטון יימנע מפעולות-עונשין, יעשו הסוכנות וה"הגנה" בעצמם לדיכוי הטרור, אולם, "מונטי" תבע מפקודיו לכפות סדר, ואם אינם מוכנים לכך — מוטב להסתלק!⁸⁵ יתכן שגנרל ברקל, שכבר הבאיש את ריחו בגסותו האנטישמית, שאב עידוד מתקיפתו של הרמטכ"ל, והורה על החרפת דרכי-הענישה, ויתכן ש, שגרת התהליך המשפטי בכת"הדין הצבאיים הביאה להידרדרות.⁸⁶ ב-11 בדצמבר פסק ב"ד צבאי מלקות ללווח אצ"ל שלא מלאו לו 18 שנה, ואצ"ל הגיב ב-29 בדצמבר בהלקאת קצין ושלושה סמלים בריטים, ובכך אילצו את השלטונות הבריטיים לבטל עונש משפיל זה.⁸⁷ התגובה המיידית בלונדון על "ליל המלקות" היתה נועזת. מונטגומרי מעיד שב-1 בינואר 1941 נתן הוראות חריפות לדיכוי הטרור, עם שהזהיר מפני אמצעי-תגמול קיצוניים. אותה שעה חש שהקבינט הזועם תומך בו ללא סייג.⁸⁸ כמותו חש גנרל ברקל. ב-24 בינואר אישר פס"ד מוות שהוצא על דב גרונר, חבר אצ"ל שהשתתף בהת-קפה על משטרת רמת-גן, בה נהרג שוטר. פסקי-הדין נועדו לביצוע כבר ב-28 בינואר, ואצ"ל הגיב מייד בחטפו שופט ואזרח בריטים ב-26 בחודש וב-27 בו. הבריטנים איימו בהטלת משטר צבאי אם העצורים לא ישוחררו, ולעומת זאת רמזו על היענות אפשרית אם הנדון-למוות יערער על פסה"ד. לבסוף, אף כי גרונר סירב, לערער, פקד ברקל על השתיית ההוצאה להורג, והעצורים שוחררו.⁸⁹ כך גבר בינואר 1947 מתח-הטרור, לאחר שה,אות לחידוש המתיחות בא הפעם מצד הבריטים.⁹⁰ לא לגירוש הבריטים פעל עתה אצ"ל, אלא להגנת כבוד לוחמיו וחייהם מפני מדיניות עונשי-הדיכוי של מונטגומרי וברקל.

ואולי דווקא ההצלפה בשוט המשפט הצבאי שיקפה את אבדן-העשתונות ואת ההתרוצצות הפנימית בממשלה הבריטית: בחודש ינואר ניסו הבריטים להשיג מהיהודים ומתערבים הסכמה לפשרה כלשהי. הצעותיהם נדחו מכל צד, ואז הכריז ביוני ב-14 בפברואר 1947 בפני הערבים, וב-18 לחודש בפר-למנט, שבריטניה תעביר את בעיית ארץ-ישראל לאו"ם.⁹¹ מה היתה כוונתו של ביוני? האמנם הגיע עד משבר ונואש מניסיון נוסף לפתור את בעיית הארץ, "המובטחת יותר מדי"? ואולי היה זה רק תכסיס: או"ם לא ימצא פתרון וממילא תיפול ארץ-ישראל לידי הבריטים ללא תנאים וסייגים מנדטורי-יים? בעת המו"מ נטה ביוני לגנף באו"ם כאיום, כבר מאז אוקטובר,⁹² וכל המנהיגים היהודים הגיבו על ההכרזה בחש-דנות. הרולד בילי, איש-אמונו של ביוני, אף טרח להסביר לדי-הורוביץ שאין ליהודים כל סיכוי באו"ם, כי לעולם לא יעשו ארה"ב ובר"ה"מ יד אחת לטובת היהודים ונגד ברי-טניה...⁹³

אך אף בראות הבריטים את ההכרזה כתכסיס, הן ביקשו להי-חלץ ממצר. בפברואר 1947 חשה ממשלת בריטניה שהיא שוקעת במשבר מחריף והולך. חברו יחד גורמים שבמדיניות העולמית, האימפריאלית והאזורית, ואף קשייה הכלכליים הגוברים של הממלכה המאוחדת מבית. סייקס מתקשה ליחס מניעים כלשהם לממשלה הבריטית, אלא רואה אותה שסועה מבפנים ואחוזת ניהיליזם וטירוף קיבוצי.⁹⁴ קירק נוטה להדגיש

את קשייה הכלכליים והגלובליים של בריטניה, בעידן בו נמתח "מסך הברזל": הוא כורך מחסור חמור בפתח באנגליה בחורף 1946—1947 עם התחלטה הבריטית לחדול מסייע ומייעוץ צבאי ליוון ולתורכיה ממרס 1947, ועם הכוונה לתת עצמאות להודו המחולקת בקיץ.⁹⁵ מאידך-גיסא הוא טוען שידי בריטניה קשורות בגלל הביקורת הטורדנית מארה"ב, שמדי פעם-הוציאה את אטלי וביוני מכליהם.⁹⁶ אולם קירק מייחס לביוני את השיקול שארץ-ישראל והנגב בפרט, נועדו לשמש תחליף לבסיס-התעלה!⁹⁷ שהרי בראשית 1947 עוד לא הושג הסדר אנגלו-מצרי, ובעיית הנגב הטרידה את ביוני במו"מ.⁹⁸ אדרבא, העיתונות המצרית עמדה מייד על משמעותו של המעשה: היהודים שוללים מן הבריטים את בסיסם בנגב.⁹⁹ מכאן שביוני ביקש להמשיך ולהחזיק בארץ-ישראל, אלא שהכיר באי-יכולתו לשלוט בארץ מכוח השררה, ולכן נזקק לגושפנקה בין-לאומית להמשיך הנוכחות הבריטית בארץ. הודאה זאת עצמה חושפת את המשבר הבריטי. כך סבר פרופ' ברנרד לואיס, מתוך שהרחיב את יריעת השיקולים האימפרי-אליים: יציאת הבריטים מהמזרח-התיכון, ולא מארץ-ישראל בלבד, נבעה מהעברת השלטון בהודו, מן ההודאה בחולשה ובפריון-רצון עקב הכישלון במציאת פתרון לבעיית ארץ-ישראל, וכן מאי-הבנה לכווחות החדשים בעולם הערבי, אולם לדעת לואיס היה גורם עמוק ושורשי יותר, והוא ההתשה ודלדול-המשאבים של בריטניה במלחמת-העולם השנייה. תשי-שות זאת גרמה לנשיא טרומן, "להחליף" את הבריטים בתפקי-

דיהם ביוון ובתורכיה, ואחר-כך גם באירן.¹⁰⁰ לא נדון כאן בשאלה מה משקלו של המאבק היהודי בין גורמי המשבר הבריטי. נצטמצם בבחינת השאלה אילו מדרכי-הפעולה היהודית הכבידו ביותר על הבריטים, והיטו את כף ה-הכרעה.

המשבר במאבק אירע לראשונה במחנה היהודי, ונגלה ברתיעה ממאבק-האש ובנסוגה לתכנית החלוקה. אולם המאבק הוגבר בכל זאת ונמשך ללא רתיעה על-אף ההתנגדות האנגלית הגוברת. בראש וראשונה הוגברה ההעפלה בממדיה, בכוח דחפה, מריה והתמדתה. בשלב הקריטי לפני הרתיעה הבריטית, בקונגרס הכ"ב, קבע בן-גוריון: "בהעפלה מתגלה עכשיו... הכוח החיוני המופלא של עמנו... שום מערכה לא תדמה בתקופה זו למערכת-ההעפלה."¹⁰¹

החדירה הישובית הנרחבת למרחבי הנגב חברה להעפלה בלחצה על ממשלה שביקשה להיאחז בנגב לצרכיה האסטר-טגיים. ג' אלטרמן היטיב להבחין ברגישות בריטית זאת, בשירו על "צריף בנגב" ועל הנערה היושבת בו בקראה ספר:

רק אחר שיצאנו לשוב למכונית,
הזכירנו השחק עצום-הכיפה,
כי עברנו על-פני העמדה הקדמית
אשר נפש העם בכפה...

גם ללונדון היה במזרח התיכון
קל יותר, לולא היא וספרה צננת.

— — — עת ראשי ממשלות עוצמים עין לישון

אור חדרה משנה את מפת המזרח.¹⁰²

רגישות זאת ניכרת בדיונים המדיניים, בעוד דעת הקהל נתונה להתגברות הטרור. אך מה השיגו ארגוני הפורשים בהלקאת

ובחטיפות? האמנם עירערו את רוח המדינאים הבריטים יותר משגירו את המפקדים הצבאיים לטרור נגדי? השבת השחורה" הוכיחה שהבריטים רואים את יריבם האמיתי בסוכנות היהודית ובכוחות ה"הגנה" הסרים למרותה. אך אלה היו שרויים עתה בהפוגת-אש, בעת שההעפלה וההתיישבות הגבירו קצבם.

מעתה ואילך היה על ההנהגה היהודית לשבש את תכסיסו של בויין, ולעשות ככל יכולתה נוכח החבלנות המדינית הבריטית, כדי לסייע בידי ארגון או"מ הבלתי-מנוסה להגיע להכרעה כלשהי, לטובת המאוויים הציוניים.

שלב ג' — למען החלטת או"מ

עוד בדצמבר 1946, בטרם תיוודע כוונת הבריטים לפנות לאו"מ, הוחלט בקונגרס הציוני הכ"ב להמשיך בהפוגת מאבק-האש, ולהתרכז בהגברת ההעפלה וההתיישבות. ח' וייצמן לא נבחר מחדש, באוירת העימות הגוברת עם בריטניה. אותה שעה גברה ההכרה שיש להיכון גם לעימות מחדש עם ערביי ארץ-ישראל שיסתייעו במדינות ערב, ובן-גוריון נטל על עצמו את תיקי-הביטחון בהנהלת הסוכנות.¹⁰³ ההכנות לעתיד נראו עיקר בעיני הרוב, "המתון" בהנהגה ונדחו תביעותיהם של ה"אקטיביסטים" לחידוש מאבק-האש. ניתן אך אישור מוגבל ומסויג להגיב במאבק, "צמוד" על פגיעות בריטיות בהעפלה ובהתיישבות. החלטה זאת קוממה את פעילי המאבק ב"הגנה", אך הללו קיבלו את מרות ההנהגה והחליטו למצות עד תום את האפשרויות להפגין התנגדות לתפיסת האניות, ולפגוע בציי-הגירוש.¹⁰⁴

בעקבות הכרזת בויין ולקראת ההתמודדות הקרובה בזירת או"מ, גבר ההכרח לגייס את אהדת העמים והמשלות למאבק-העצמאות היהודי — וההעפלה הפכה עוד יותר מקודם ל"מאמץ העיקרי" במאבק. מתוך הערכת הסיכויים המדיניים בלטה ההכרה בצורך לזכות במידת אהדה כלשהי לציונות גם בעולם שמעבר ל"מסך הברזל", ולפחות למנוע וטו סובייטי על החלטה פרו-ציונית. עד כה עמדה ברה"מ בשלילתה האידיאולוגית לציונות והתכחשה לעצם הלאומיות היהודית, אך אם בכל זאת נשקף למדיניות הציונית סיכוי לטרור את קליפתם של בויין ובילי, נסמך סיכוי זה על הרמזים לאהדת הרוסים ל"בריחה" ולהעפלה. מראשית ה"בריחה" לא נתקלו השליחים בהתנגדות תקיפה למעבר הגבולות מערבה.¹⁰⁵ במאי 1946 לא מנעו את הפלגת "מכס נורדוי" מנמל קונסטנצה. מאז ועד המשבר הבריטי הגיעו עוד ארבע אניות מהבלקן, אחת מבולגריה ושלוש מיוגוסלביה, אות לתמיכה נמשכת במאבקם של המע-פילים בארצות אלה, ולכן לפחות רמו עקיף לכך שברה"מ אוהדת את ההעפלה.¹⁰⁶

חודש וחצי עבר מאז הכרזת בויין ועד שהגיש את הבעיה לאו"מ ב-2 באפריל. ב-28 באפריל נפתח כנס העצרת, ונס-תיים ב-15 במאי בהחלטה לשגר לארץ-ישראל ועדת-חקירה ובה אחד-עשר נציגי המדינות הקטנות. כל אותה עת גאתה ההעפלה והלכה. ממחצית פברואר עד סוף אפריל הגיעו תשע אניות, אך הגברת ההעפלה לא התבטאה דווקא במספר האנ-יות והעולים, אלא בהחרפת המאבק ה"צמוד" ובהתנגדותם של המעפילים לגירושם. בליל 13—14 בפברואר, עוד לפני הכרזת בויין, חיבל הפלי"ם בשלוש מהסירות לציד-מעפילים,

ובהמשך החודש חמקה האניה, "חיים ארלוזורוב" מבין המש-חתות העטות עליה, הבקיעה ועלתה על שרטוני החוף מול בת-גלים. ב-12 במרס הערים קברניט האניה, שבתאי לוזינסקי על הצי הבריטי, קרב לחוף ניצנים והספיק להנחית את מרבית המעפילים. המוני מתיישבים הוועקו לעבר ניצנים והתערבבו במעפילים, והשלטונות גאלצו לאסור ולהגלות לקפריסין ותי-

קים ומעפילים ללא הבחנה, לנוכח מרי והתנגדות תקיפה. ב-3 באפריל עלה בידי חבלני הפלי"ם לפגוע בשתי אניות-גירוש. לאניה אחת הוצמד מוקש בחיפה, והפיצוץ אירע תוך הפלגתה למצרים. עוד יותר הופתעו הבריטים מהחבלה הש-ניה: בחוף קפריסין נפגעה אניה בידי חבלני הפלי"ם שהגיעו מתוך אחד המחנות באי. בהמשך החודש הגיעה "תיאודור הרצל" מצרפת עם כ-2,650 מעפילים, וניהלה קרב נואש עם המשחתות הבריטיות.

בעוד ההעפלה הגוברת ממקדת עניין ואהדה בעולם, חלה שוב הסלמה במלחמת הארגונים הפורשים בבריטים בארץ. השלטון פינה את בני המשפחות והסתגר ברובעי-מצודה — ה"בוינג-גרדים", וערך פעולות עוצר ומצוד נרחבות. פעולות אלה העיקו על הציבור, אבל לא שיתקו את המחתרות. בפברואר 1947 פוצץ אצ"ל מועדון-קצינים בירושלים ו-24 איש נהרגו בו. במרס חיבל לח"י בבתי-הזיקוק וגרם לשריפת דלק גדולה וממושכת. שלושה חודשים ניסו שתדלנים להמתיק פסקי-מוות על דב גרונר ושלושת חבריו, אבל השלטונות לא שעו להם, ובאמצע אפריל העלו לגרדום את ארבעת הנדונים. ימים מספר לאחר-מכן התאבדו שני נדונים-למוות בכלא, ערב הוצאתם להורג. לנוכח הסכנה לחייהם של עצורי המחטרות ביצע אצ"ל ב-4 במאי פריצה נועזת ורבת רושם לכלא עכו, והצליח לחלץ רבים מהעצורים והנדונים, תוך אבידות כבדות לתוקפים ולגמלטים. מ' בגין סבור שפעולות המחותרת דחקו בבריטים ואילצום להזדרז בהעלאת בעיית ארץ-ישראל באו"מ.¹⁰⁷

מפולת חומות עכו הידהדה בעולם, בעת שנמשכו דיוני עצרת או"מ. והנה הוטלה בלייק סכסס, "פצצה" דיפלומטית: ב-14 במאי, ערב נעילת העצרת, הפתיע א' גרומיקו את העולם בגילוי הבנה לשאיפותיהם של היהודים למולדת ולעצמאות!¹⁰⁸ לא זו בלבד שהכרזת גרומיקו שברה את כליהם של בויין ובילי, ואף של אוהדיהם במחלקת המדינה של ארה"ב, אלא שהדהימה והפתיעה את המדינאים היהודים, שלא העזו לצפות לתמיכה סובייטית במדינה יהודית.¹⁰⁹ ג' אלטרמן ידע לבטא את הלם ההפתעה בישוב:

"לגרומיקו אנדרי.

לייק סכסס. קריית או"מ.

תודה.

אין מילים.

הישוב עוד המום."¹¹⁰

עד כה לא ניתן הסבר רוסי ברור לתמורה במדיניות הסוב-ייטית, ובוודאי אין לדעת אם המאבק היהודי הצליח להשפיע על שיקולי הקרמלין באותם ימים, ואפילו כן — מה משקל המאבק בשיקוליהם של מתכנני המסעים המדיניים שם. לדעת חוקרים בריטים, לא ביקשו הרוסים אלא לסלק את הבריטים מארץ-ישראל, ואמרו נואש מלהסתייע בערבים לערעור העמדה הבריטית במזרח-התיכון.¹¹¹ ד' הורוביץ סבור, כמו החוקרים

הביטחון מאז הקונגרס הכ"ב, היטה את מחשבת הפיקוד מן הבעיות „הבוערות” של המאבק בהווה, שעיקרו מדיני, וכיוון אותה לעבר ההתמודדות הצבאית הצפויה עם הערבים. בלחצו הוחל בהכנות ארגוניות מרחיקות לכת, וחלו תמורות רדיקליות בתחום התעש והרכש של נשק כבד.¹¹⁷

כל ביטויי המאבק, הנסתרים והגלויים, הגיעו לשיא חדש כאשר ועדת או"מ באה ארצה במחצית יוני.

הפורשים ביקשו להפגין את החרפת מאבקם, אך „הגנה” ניתנו הוראות לסכל מבעוד מועד פעולות-ראויה קטלניות. ביוני סוכל נסיון אצ"ל לקדוח מנהרה אל מתחת למשרדים הבריטיים שב„בית-הדר” בת"א, ונמנע נסיון התנקשות בחיי המפקד הבריטי מקמילן, מחליפו של ברקר.¹¹⁸ אך דווקא בעת שהות הוועדה בארץ, הפגינו הבריטים שוב את ידם החזקה בתליית עצירים מפורצי כלא עכו. אצ"ל הגיב בתליית שני סמלים בריטיים.

על-אף הכל לא רותקו עיני הוועדה רק אל תחרות-הדמים בין השלטון והפורשים. הם חזו גם במבצע-ההתיישבות בנגב, שהציג את אופיו הבונה והיוצר של המאבק היהודי, ואחד מחברי הוועדה העיר למלוהו הלל דן: „צינור המים הזה יתן לישראל את הנגב.”¹¹⁹

ההתיישבות בנגב יכלה לזכות בהבנה ובהערכה, אך ההעפלה היה בכוחה להלהיב ולהסעיר. בליל 11—12 ביולי נפתחה מערכה ראשונה בדרמה כבירה שהעלתה את ההעפלה לשיאה — האניה „יצאת אירופה תש"ז” חמקה באותו לילה מנמל קטן בדרום צרפת, ועליה יותר מ-4,500 מעפילים. הבריטים, שניסו לעכב את הפלגתה, ליווה כל הדרך, אך במפתיע עטו עליה בעודה מחוץ למי-החופין של ארץ-ישראל. המשחתות נגחו את האניה פעמים-מספר, לפני שעלה בידי נחתי-הצי לעלות על סיפונה נוכח התגוננותם העיקשת של המעפילים, אשר שלושה מהם נהרגו בקרב, ביניהם איש צוות יהודי אמריקני. אחרי שנגררה האניה הפצועה לחיפה, שוב נתחולל מאבק על הרציף, כאשר המעפילים נסחבו-נדחפו לשלוש אניות גירוש, ואותה שעה הפרו המוני יהודים את העוצר שהוטל על חיפה, וצעדו לעבר הנמל עד שנעצרו באש, בעוד כמה מחברי ועדת או"מ צופים בנעשה.

עד מהרה נודע שהפעם החליט ביון ללמד לקח בל יישכח את המעפילים ואת ידידיהם הצרפתים כאחד. אניות הגירוש לא פנו לעבר קפריסין, שמחנותיה היו כבר מלאים עד אפס מקום, אלא יצאו חזרה לאירופה. בתגובה על אכזריות זאת, ניתן לפלמ"ח אישור מיוחד לפעולה, ובשתי פשיטות קלאסיות חדרו החבלנים בליל 21—22 יולי לתחנות מכ"מ על הכרמל ופוצוץ. כעבור יומיים חמקו חבלני פל"מ שוב מתוך מחנה קפריסין ופגעו באניית גירוש העוגנת בנמל פמגוסטה.¹²⁰

בטרם יצאו חברי ועדת-או"מ מהארץ, הוגש להם תזכיר תנועת המרי, שנכתב בידי ג' גלילי, ונערכה פגישה של חברי מטה ה„הגנה” וחברי הוועדה. דומה שהללו התרשמו מהיקף כוחה של ה„הגנה”, מעומק שורשיה בשדרות העם, מתוקף-המשמעת ומכור-הביצוע הקרבי שלה. להתרשמות זאת נודע משקל רב במסקנותיה, שכן המליצה על מתן עצמאות ליהודים, והמליצה כזאת אומרת קודם-כל אָמון ביכולתם לעמוד על משמר עצמאותם.¹²¹

הבריטים, שהרוסים לא נתנו אָמון בליגה הערבית, אך מוסיף: אכן שאפו לשים קץ למנדט הבריטי בארץ-ישראל, גם ביקשו לרכוש את אהדת יהודי העולם.¹¹² אביגדור דגן סבור, בעקבות ל' פטרוב, שהרוסים ביקשו לחדור לים התיכון, ולסלק את בריטניה מעמדותיה. הם נהגו מתוך הערכה שלילית לערבים, ומאידך גיסא טיפחו צפיה מוטעית שהיהודים יילחמו אף בעד אינטרסים רוסיים.¹¹³ לאחרונה סובר ו' לאקר, שברה"מ רצתה להיבנות מאהדת העולם לניצולי השואה, ועם זאת ראתה את תנועת העצמאות היהודית משרתת את המהפכה העולמית, וממלאת פונקציה „מתקדמת אובייקטיבית”, בערערה את עמדת בריטניה.¹¹⁴ אם המדיניות הסובייטית אמנם נבעה גם מאהדה לשארית הפליטה, או אם רצתה להיבנות מאהדת העולם לעקורים, אין מנוס מלזקוף את המפנה האידיאולוגי והמדיני הזה לזכות ההעפלה, שהפגינה את סבל הפליטים והוכיחה שלא יירתעו מכל בחתירתם לארץ-ישראל.

אבל ההעפלה לארץ-ישראל לא היתה בעיניהם של הרוסים אלא אמצעי למטרה הרוסית העיקרית — סילוק הבריטים. ודווקא מתוך אינטרס זה עשויים היו להתרשם במיוחד מההיאחזות היהודית בנגב הצפוני, בעת שהבריטים רצו לקיים את מאחזם בנגב ובסיני, ממזרח לתעלה. ניתן לשער שהתרשמו מאולת-היד של הבריטים ומאי-תגובתם נוכח התיישבות זאת. מדינאים ריאליסטים ואסטרטגים יכלו להיווכח שעלה בידי היהודים לקבוע „עובדות בשטח”.

כבר לפני נאום גרומיקו הראו הרוסים הבנה להעפלה, אך האם יש הוכחה לעניינם המיוחד בנגב? — ידוע, שתוך מלחמת העצמאות תמכו במדינת ישראל בעקיבות. לנוכח הנסיגות הבריטיים להשיג מאחז למדינות ערב בנגב מדרום לקו מג'דל-חברון, ולנוכח תכניותיו הדומות של הרוזן ברנז' דוט, הגנו גרומיקו, מאליק וצ'ראפקין על זכות היהודים לפתח את הנגב, ואולי יש בסוף המעשה הוא ללמד על ה„מחשבה תחילה” שקדמה לו. אך יהיו שיקוליהם ב-1947 אשר יהיו, בוודאי לא נתחולל המפנה הסובייטי בן-רגע. הקו החדש, בו הפתיע גרומיקו במידה כה רבה, בוודאי לא נקבע במשלחת עצמה על-פי שיקוליה, אלא נקבע לפני סוף אפריל, כאשר המשלחת הרוסית יצאה לעצרת, לאחר הערכת-מצב קפדנית ויסודית. בוודאי שקלו הרוסים, שבכך ינעצו טריו בין ארה"ב, הרוצה אף היא להקל את סבלם של יושבי המחנות, ובין בריטניה.¹¹⁵

המעפילים, הפורשים והמדינאים „וכו בכותרות”, אך כל אותה עת נמשכה בחשאי ומחשש לעינא בישא פעולה חלוצית-כיבושית ממושכת ונרחבת: מראשית 1947 ועד הקיץ עסקו עובדי „סולל-בונה” ו„מקורות” בהנחת שני קווי-המים מניר עם לישובי הנגב החדשים, וח' לסקוב שקד על אבטחת המבצע. הצינורות פתחו בפני גרעיני המתיישבים אפשרויות ראשונות לפיתוח חקלאי ולתחילת המעבר מהיאחזות להתנחלות. מבצע מוצנע זה לא הטביע מייד את רישומו, אך עינו החדה של נ' אלטרמן הבחינה מייד כי גורלה של ההיסטוריה אינו נתון עוד בידי הקבינט והסינטור, אלא עושה אותה „האינסטלטור, אשר כיוון צינור עם ברו למדבר.”¹¹⁶

בחדשים מאי—יוני 1947 התרכזה מפקדת ה„הגנה” בהערכת-מצב מחודשת לקראת הבאות. בן-גוריון, שלמד את בעיות

חברי הוועדה גם נועדו עם מ' בגין ויכלו לעמוד על הניגודים בין הישוב המאורגן ובין הפורשים.¹²² בעת שהוועדה יצאה מן הארץ לחבר את דו"ח, המשיכו מעפילי, "יציאת אירופה" במאבקם הממושך מתוך מכלאותיהן של אניות-הגירוש, ואילו הבריטים הידרדרו לנסיגות-דיכוי גוברות והולכות: במשך שלושה שבועות נכשלו בנסיגותיהם לאלץ את המעפילים לרדת בחוף צרפת, בעוד צרפת מוכנה לקלוט רק מי שירד מרצונו. לבסוף פנו משם, ולאחר נסיון-כשל להוריד את המגורשים בגיברלטר, הובאו להמבורג ב-7 בספטמבר והועברו למחנות בגרמניה. לא היה כמאבקם של אלפי המעפילים להמחיש את השאיפה היהודית למולדת, וכגודל המפגן היהודי בלט הכישלון הבריטי. אף חוקרים אנגלים הודו באזלת-היד לנוכח ההעפלה, וטענו שבין נפל במלכות שהשכילה ה, "הגנה" לטמון לו קבל עולם.¹²³ הוועדה המליצה כידוע על כינון שתי מדינות בארץ-ישראל, ובתגובה הודיע שר-המושבות הבריטי באו"מ בסוף ספטמבר 1947, שממשלתו תקדים להוציא את הצבא והמנהל מארץ-ישראל. לכאורה לא היה לבריטים עוד עניין בארץ-ישראל כבסיס, כי בינתיים נכשלה הצעת-החלטה מצרית במועצת הביטחון בעד פינוי הבריטים; בסיסי התעלה נשארו לפי שעה בידיהם, ובעתיד יפנו את כוחותיהם לבסיס בקניה.¹²⁴ היהודים לא קיבלו הודעה זאת כפשוטה, אלא כניסיון אחרון להרתיע את או"מ מלהגיע להכרעה. מ' שרת ראה בהכרזה זאת את נצחון המאבק, וזוקף את ההישג הסופי לזכות המאבק המדיני: "הכרעה גורלית זו נפלה לבסוף לא במערכות המאבק בארץ אלא בזירת ההיאבקות המדינית באו"מ".¹²⁵ אולם דברים אלה נכונים רק ככל שהם משקפים את כושרם של המדינאים היהודים למצות הישג מדיני ממאמצי המאבק על פני הימים ובארץ. הבריטים עצמם עדיין לא אמרו גואש, אף כי לכאורה משכו ידיהם מארץ-ישראל. את הנגב לא אבו לנטוש, וסמכו על מחלקת המדינה בארה"ב שתחזיר את הנגב לידיהם: גבולות החלוקה ישונו בהשפעת ארה"ב כך שהנגב, ולפחות דרומו והמוצא לים-סוף יופקעו מתחום ישראל. אך ח' ויצמן נתגייס לסכל את כוונתם. בפגישה אישית עם הנשיא טרומן עלה בידו לשכנעו לתמוך בחלוקה, "אנכית" של הנגב, ולהעניק למדינה היהודית מוצא למפרץ אילת.¹²⁶ היתה זו דוגמה נדירה של השפעת האישיות על ההיסטוריה. ההישג הגדול של המאבק היהודי בשלבו השלישי היה קודם כל בכך שאו"מ הצליח להגיע לידי החלטה כלשהי, למרות ההתנגדות הבריטית והערבית. פי כמה גדל ההישג, כאשר ההחלטה הכירה בזכות היהודים לעצמאות והעניקה למדינה מרחב בר-קיום. הכרעה זאת שיקפה בראש וראשונה הכרה בין-לאומית בזכות תביעתם של היהודים למעמד של עם, ואין ספק שלא היה כמו ההעפלה להמחיש את התלכדות העם היהודי לתפוצותיו בשאיפה למולדת ולעצמאות. ועדת או"מ קבעה בבירור ש, "עליה יהודית היא הבעיה המרכזית של ארץ-ישראל כיום", וראתה בהקמת מדינה יהודית סיכוי להמשיך בעליה-רבותי ולהגיע בכל זאת לשיתוף-פעולה בין יהודים וערבים, שיוכו אף הם למדינה.¹²⁷

ההתיישבות בכלל, והפריצה לנגב מאז אוקטובר 1946 בפרט,

קבעה את זכותם של היהודים על הנגב, כי הוכיחו את רצונם ויכולתם לפתחו וליישובו. בחזונו ובכוח אישיותו הצליח ויצמן להרחיב את תחום המדינה מעבר למאחו הישבי בנגב עד מפרץ אילת. הבריטים שאפו עד הסוף לשלול מישראל דריסת רגל בנגב הדרומי, אך לעומתם הבינו הסובייטים כנראה מלכתחילה את האיום האסטרטגי לבריטים, הטמון בהתנחלות היהודית ב, "אדמה ללא צל".¹²⁸ לאחר החלטת או"מ קבע בן-גוריון ש, "הפלא קם ויהי" בזכות שהעם היהודי האמין, ובזכות ברכת מפעלו החלוצי במשך שלושה דורות, "עד הנחת צינור המים וייסוד הישובים הצעירים בנגב".¹²⁹ מאבק-האש תרם רק תרומה משנית בשלב זה. עיקר ההישג לא היה בהצלחה קרבית זו או אחרת נגד הבריטים, אף כי ללא ספק העמיקו הפורשים את התסכול הבריטי, והוכיחו העזה והקרבה עליונה בפעולותיהם העקובות-מדם.¹³⁰ הפלמ"ח חזר ופגע בתהנות המכ"מ והפל"ם הוסיף וחיבל באניות-גירוש, והוכיח רוב-תושיה וכושר-ביצוע ביבשה ובים, על-אף ההגבלות המדיניות והשאיפה למנוע קרבנות-אדם. אך דומה שהכריע הסך-הכל של עוצמת המגן העברית והנכונות למאבק — אות לכך היא אמונתה של ועדת או"מ ביכולתו של הישוב להגן על עצמו. המשמעת הלאומית של ה, "הגנה", הריסון וההבלגה דווקא, באו עתה על שכרם, יותר מהתמודדות-הדמים הנמשכת של הפורשים עם הבריטים, אף בשעה שהללו כבר הפקידו את ההכרעה המדינית בידי או"מ.

פ י כ ו ם

מהות המאבק נשתנתה תוך כדי מהלכו: הוחל במאבק נגד המשטר הבריטי העוין, אך לאחר משבר המאבק, כאשר בעיית ארץ-ישראל נמסרה לאו"מ, עברנו למאבק בעד הכרעה בין-לאומית על עצמאות ישראל.

יש עניין לבחון את מכלול הגורמים המדיניים העולמיים שחוללו את החלטת או"מ, כאשר עשו ארה"ב וברה"מ בעצה אחת, בעוד, "מסך הברזל" הוצף בינו וארה"ב נערכת ל, "מלחמה הקרה" ולתכנית מרשל. הן שעת-הכושר האחרונה להבנה מעין זו בין שתי המעצמות הלפה מספר חודשים בלבד אחרי יום ההחלטה: כבר בראשית 1948 פרץ משבר ברלין, ארה"ב וברה"מ הגיעו לידי עימות, ובריטניה ניצבה לצד ארה"ב בהזית ההיא. אך היא משקלם של גורמי-כוח עולמיים רב ככל שיהיה, בוודאי מילאה יוזמת המאבק היהודית תפקיד של ממש בהשגת ההכרעה באו"מ. אין לשער כלל את עצם הדיון באו"מ ואת שיגור ועדת-החקירה שלו אלמלא המאבק. יתר-על-כן, הלחץ הגובר והולך של המאבק בדרכיו המגוונות והמשולבות קירב וזירז את ההחלטה, בטרם תחלוף ההזדמנות.

בבואנו להעריך מהי תרומתה של כל דרך-מאבק להישגו הכולל, ייאמר מייד: לא מאבק-האש קבע את תוצאות המאבק. ההעזה וההקרבה של הלוחמים האירו לנוער היהודי והפיחו בו עוז לקראת הבאות, אולם במערכה המדינית-במהותה מילא מאבק-האש אך משימה משנית. וזאת לזכור: הטוענים ש, "המרד" גירש את הבריטים, נשאו אך בחלק ממאמץ משני זה, ככל שנרבה או נמעיט בהערכת חלקם.

המאבק-באש לא רק הוכיח לישוב ולעם היהודי את כושר-העמידה והלחימה שקם בקרב, אלא הרשים גם את הפיקוד

לאחר החלטת או"מ, כאשר תם המאבק והחלה מלחמת השחרור.¹³¹

ההתיישבות תרמה את תרומתה העיקרית למאבק דווקא בעת המשבר, ומשום כך יש לראות בזינוק לנגב את אחד הגורמים שריפה את ידי הבריטים, וגרם להם להוציא את בעיית ארץ-ישראל מידיהם. הנחת הצינורות הוכיחה את רצונם הנחרץ של חלוצים ובונים להתמיד בעיצומו של המאבק בגאולת קרקע ובפיתוחה, והרחיבה את גבולות המדינה-לעתיד. נראה שהיה בזינוק לנגב גם כדי לשכנע את הסובייטים שיש בידי היהודים מנוף לערעור העמדה הבריטית. אם אכן כך הוא, תרם הזינוק לנגב למפנה הגורלי במדיניות הסובייטית ולתמיכתה בציונות. ההנהגה המדינית היהודית התעלתה על פירוד פנימי בין „מתונים“ ו„אקטיביסטים“ ועל רפיון הידיים בעת המשבר, ובהנהגת בן-גוריון ידעה להפיק את מלוא ההישג מן השילוב של כל דרכי המאבק. דווקא בשעת ההכרעה באו"מ זכתה ההנהגה לתוספת-כוח חיונית, כאשר ח' ויצמן הטיל את מלוא משקל אישיותו למערכה המדינית והיטיה את הכף. המדען, החוזה והיוצר, אשר בכל תקופת המאבק שאף לרסן ולצמצם את מאבק-האש, והורחק בקונגרס הכ"ב מהנהגה-בפועל, נתגייס אף הוא מחדש למאבק. כך נתלכדו כל כוחות ההנהגה בשעה האחרונה ומיצו את פירות המאבק, ששאב את תמצית כוחו ואת חיוניותו מפועלם של המפעילים, החלוצים והלוחמים.

הבריטי באביב 1946 ואת ועדת או"מ בקיץ 1947. יש מן המאלף בכך שדיארסי גילה דעתו על עוצמת ה„הגנה“ עוד לפני שהגיע מאבק-האש לשיאו בליל-הגשרים. ואילו ועדת-או"מ שבה ונשכנעה בעת ששררה הפוגה והקפאה כמעט מוחלטת בפעולות-הקרב של ה„הגנה“, לאחר הפירוד החדש בין ה„הגנה“ והפורשים ובעת עימות ביניהם. שעתו הגדולה של המאבק הצבאי לחיים או למוות הגיעה אחרי תום „תקופת המאבק“, במערכות מלחמת-השחרור. עתה נקראו כל כוחות-הלחימה בישוב לעמוד במבחני-הדמים של העצמאות המתחדשת, ונתגלה אף מלוא ערכו של החזון הבטחוני והמדיני שהדריך את בן-גוריון מעת שעשה להרחבת התעש בקיץ 1945, וביתר שאת — בהכנות לקראת מלחמה מאז קיץ 1947.

ההעפלה היתה עיקרו של המאבק וחוט-השדרה שלו. היא החלה עוד לפני פתיחת מאבק-האש, ליכדה סביבה את כל העם, היוותה בסיס וצידוק למאבק-האש וגייסה אהדת קרובים ורחוקים לשאיפת העם למולדתו. ההעפלה היא דרך-המאבק היחידה שנמשכה ללא-הפוגה בכל שלביו, ואף גאתה והלכה משלב אל שלב בממדיה ובמתח האנושי הכביר שחוללה. רבבות המעפילים עשו לאל את מכסות הספר הלבן וחרצו את דינו. ככל שהגבירו הבריטים את מלחמתם במעפילים, הגבירה אף ההעפלה אוגים, עד למאבק-השיא של „יציאת אירופה תש"ו“, שלא הגיע לסימומו אלא לאחר שוועדת או"מ הגישה את הצעותיה. מכות תנופתה גמשה ההעפלה עוד ביתר-שאת

טבלת סיכום להעפלה ימית

הערות

1. החלוקה לשלבים ותאריכיהם — לפי האמור בגוף המאמר. הובאו בחשבון תאריכי הגעתן של ספינות המעפילים, כי מועד הגיען של האניות קבע את עיקר השפעת ההעפלה במאבק.
2. הטבלה מבוססת על „ההגנה“ עמ' 1902—1903.

מס' אניות בחודש	מס' מעפילים בחודש	מס' חודשים	קיבול ממוצע	אניות	מעפילים	התקופה	
2	161	2	81	4	322	אוגוסט—ספטמבר 1945	לפני המאבק
1.3	800	10	615	13	8,002	שלב א. אוקט' 45—22 יולי 46	
2	2,150	7	1,075	14	15,048	שלב ב. 22 יולי 46—14 פבר' 47	
1.7	2,181	10.5	1,272	18	22,901	שלב ג. 14 פבר'—29 נוב' 47 ¹	במאבק
				45	45,951	סה"כ לתקופת המאבק	
2.5	4,185	5.5	1,644	14	23,017	מהחלטת או"מ עד הכרות העצמאות	מלחמת השחרור

1. לרבות האניה „בן-הכט“

34. ד' בנגוריון, מדינת ישראל המחודשת, ת"א 1969 (להלן — דב"ג, מדינה), עמ' 66—67. אבידר, עמ' 202—211. מ' וייסגל מספר על ברכתו של ויצמן ליוזמה זאת. הנ"ל. ... עד כאן, ירושלים 1971, עמ' 180.

35. אבידר, עמ' 263. ההגנה, עמ' 1234—1236.

36. פעולת אצ"ל לתפיסה נשק סיכנה מכוון ליד רחובות. פלמח, עמ' 547. אבידר, עמ' 209. מ' בגין טוען שהיתה זאת פעולה מקומית, ללא נטילת רשות מראש מספקתו. הנ"ל, עמ' 264—265.

37. ההגנה, עמ' 1232. א' וינברג, פרקי תעש, מערכות תשי"א, עמ' 167—178. 181—194. א' דקל, עלילות ש"י, מערכות 1953, עמ' 66—69. קירק מציינן את רגישותה של ההגנה לחיפוש נשק. הנ"ל, עמ' 219—220.

38. י' סלוצקי רואה את „האות הראשון” בליל עלתית. הנ"ל עמ' 7.

39. ההגנה, עמ' 1066.

40. סלוצקי, עמ' 7.

41. דב"ג, במערכה, עמ' 152. י' סלוצקי מזכיר את ההחלטה הבריטית בפתח פסקה על „סיומו של המאבק”. הנ"ל, עמ' 31.

42. מערכות 174—175, עמ' 67.

43. קירק, עמ' 239. הוא דן בתקופת אפריל—נובמבר 1947.

44. ראה הע' 7.

45. אבידר, עמ' 214—215. ההגנה, עמ' 853. הרכב הוועדה: הרב י"ל פישמן (מיומן) — יו"ר, מ' סנה, פ' ברנשטיין, ל' שקולניק (אשכול), י' אילסון (ברייהודה), י' ריפתי, ד' רמז (ברעה מייצגת), מלכתחילה נתמנו ד' בנגוריון, מ' סנה ומ' שפירא לוועדה מיוחדת לניהול המאבק (ההגנה, עמ' 1738). י' גלילי מתאר את הלבטים שקדמו לאישור כל פעולה, פלמ"ח, עמ' נה—נו.

46. אבידר, עמ' 219. י' וייץ, התנחלותנו בתקופת הסער, מרחביה 1947, עמ' 117.

47. כך הבין בארטלי קראם, חבר אמריקני בוועדה, את תזכיר תנועת המרי שהוגש לוועדה. הנ"ל, מאחורי פרגוד המשי, ירושלים 1947, (להלן קראם), עמ' 201.

48. המספרים מעובדים מההגנה, עמ' 1902—1903. וראה טבלת סיכום בנספח ג.

49. אבידר, עמ' 222. קירק, עמ' 210 לעומת בגין, עמ' 271.

50. י' אלון, פלמח, עמ' 543—544.

51. אבידר, עמ' 224—227. פלמח, עמ' 555—556, 560—561.

52. קראם, עמ' 203—204. ובעקבותיו אבידר, עמ' 232; ההגנה, עמ' 819. הערכת מודיעין בריטית על המחחרות היהודיות מובאת ב"פלמח, עמ' 625—627.

53. פלמח, עמ' 566—567. ההגנה, עמ' 824, 1130—1131 (והערה בעמ' 1174).

54. „הבריטים יכלו להיווכח, כי הוקם כוח רציני המסוגל לשבש את תכניותיהם הצבאיות באזור”, ההגנה, עמ' 885. (המבצע), „היה גדול בהיקפו וחשוב מבחינה מדינית”. בגין, עמ' 284.

55. ההגנה, עמ' 887, 919.

56. זכרונות פילדמרשל מונטגומרי, מערכות 1959 (להלן — מונט-גומרי), עמ' 372. עמדתו המסתייגת מן המוסדות היהודיים כבר התגלתה בשנת 1939 (ההגנה — ג, עמ' 34).

57. שם, עמ' 373.

58. שם, עמ' 376. השוה אבידר, עמ' 240. ההגנה, עמ' 890.

59. נתפסו במשרדי הסוכנות מסמכים ששימשו לבריטים להוכיח את אחריותה של הנהלת הסוכנות לתנועת המרי העברי. קירק, עמ' 219. השוה אבידר, עמ' 238; ההגנה, עמ' 889. נ' גולדמן מספר שבנגוריון ביקש לטוס ארצה, כדי להצטרף לחבריו שבמעצר, ובקושי מנעוהו מכך. זכרונות נחום גולדמן, ירושלים 1972 (להלן — גולדמן), עמ' 208.

60. פלמח, עמ' 571, 572—574. אבידר, עמ' 240—241.

61. סלוצקי, עמ' 20.

62. כבר לאחר חטיפת הקצינים הבריטים איים ויצמן בהתפטרות, אם לא יוכלו להטיל משמעת על אצ"ל ולח"י (ההגנה, עמ' 887). לאחר „השבט השחורה” תבע הפוגה מוחלטת עד להכרעת הנהלת הסוכנות (שם, עמ' 897. בגין, עמ' 291). וייסגל טוען שויצמן תמך בהעפלה ובהגנה עצמית, אבל שלל את שיתוף הפעולה עם הפורשים (הנ"ל, עמ' 179, 193). מאנקדוטה אחת משתמעת הסכמתו של ויצמן לפגיעה בתחנות המכ"מ. (שם, עמ' 181).

63. עדיין גטוש הפולמוס על האחריות להרג. נראה שניתן לקבוע עתה רק שתנועת המרי אישרה את הפעולה (אבידר, עמ' 242), אולם ב"ביולי תבעה לעכב את הביצוע (ההגנה, עמ' 897—898). לאחר הפעולה נתקיים בירור בפני גלילי, אך עתה לא דנו, כמסתבר, בכך שאצ"ל הפר את פקודת ההשגחה, אלא י' שדה טען שאצ"ל פעל

1. י' סלוצקי, המאבק האנטיבריטי, 1945—1947, מטעם משרד החיינוך והתרבות ויד יצחק בן צבי, פסח תשל"ב (להלן — סלוצקי).

2. מובא מתוך ישראל והתפוצות, התנועה הציונית, הסוכנות היהודית, ירושלים תשל"ל, עמ' 206—207.

3. יהודה באואר, דיפלומטיה ומחחרת במדיניות הציונית 1939—1945, מרחביה 1963, עמ' 274—283. השוה י' סלוצקי, ספר תולדות ההגנה ג (להלן — ההגנה), ת"א 1972, עמ' 533—543. (הגני מודה לפרופ' סלוצקי על שמסר לי את יריעות הספר לעיון לפני פרסומו).

4. הרב כספר, מהרבנים הצבאיים בחי"ל, מצוטט ע"י George Kirk, The Middle East 1945-1950, Oxford University Press 1954, p. 3, 196, n. 3. (להלן — קירק). יהודה בראגינסקי, עם חותר אל חוף, הקב"מ תשכ"ה, עמ' 369 (להלן — בראגינסקי). ההגנה, עמ' 1031 ואילך.

5. ראה טבלת אניות המפעלים, ההגנה, עמ' 1902—1903. השוה יהודה ואלך, אטלס כרטא לתולדות א"י מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה (להלן — ואלך), ירושלים 1972, מפה 157. הנתונים כאן מעדכנים את הטבלה שבספר הפלמ"ח א (להלן — פלמח), עמ' 680—681.

6. ההגנה, עמ' 809.

7. מכתב של „אביעמוס”. מעריב, 3 אוקט' 71, עמ' 11. ההדגשות שלי. המכתב מובא בנספח א.

8. ד' בנגוריון, „אמון עולים למלחמה במשטרה בריטית”, דבר, 8 מאי 64, עמ' 2. באותו מקום — גרסה מקוצרת של מכתב ההוראה הנ"ל (הע' 7).

9. יוסף אבידר, בדרך לצה"ל, מערכות 1970 (להלן — אבידר), עמ' 215. ההגנה, עמ' 853.

10. ד' בנגוריון, במערכה ה, מפא"י תשי"א (להלן — דב"ג, במערכה), עמ' 32.

11. משה שרת, בשער האומות, ת"א 1958 (להלן — שרת), עמ' 15.

12. ראה הע' 10. ההדגשות שלי.

13. בנגוריון כהוראותיו למפקדת ההגנה, 18 ביוני 1947. הנ"ל, בהילחם ישראל, ת"א תשי"א (להלן — דב"ג, בהילחם), עמ' 15.

14. הנ"ל, שם. ההדגשות במקור.

15. את"ה, אגרת לשליח ולחבר בגולה, 1 ספט' 1947. להבהרת המושג מאבק, עמ' 14—15. הדברים נאמרו בכנס מפקדים בסתו 1946. לאחר פיצוץ מלון „המלך דוד”. ראה נספח ב. השוה פלמח, עמ' כז.

16. מ' בגין, המרד, ירושלים 1965 (להלן — בגין), עמ' 7.

17. אבידר, עמ' 246.

18. ש' אביגור, בספרה של ב' חבס (עורכת), הספינה שניצחה, מערכות תש"ט, עמ' ג.

19. מ' בגין אינו מזכיר את ההתיישבות כלל ב„המרד”. במקום אחד הוא מותח ביקורת על הפלמ"ח, שחשף עצמו לפגיעה כי מקם בסיסיו בישובים, לעומת אצ"ל ששהה כדג במים בת"א. עמ' 285.

20. דב"ג, במערכה, עמ' 113.

21. ראה הע' 7. בניסוח הוראתו חזר בנגוריון אל רעיון שהעלה לראשונה עוד ב-1939, כאשר רצה לפתוח ב„עליה ג", עליה מוינת, או נתקל בהתנגדותם של פעילי ההעפלה (ההגנה, עמ' 78—79, 1826. השוה בראגינסקי, עמ' 214—217), אפילו בתקופת המאבק החל בהתנגדות אקטיבית של מעפלים רק אחרי תחילת הגירושים לקפריסין, על כך להלן, עמ' 10.

22. ראה הע' 8.

23. ההגנה, עמ' 1738.

24. שם.

25. אבידר, עמ' 218. ההדגשות שלי. התכנית נושאת את התאריך 17 דצמ' 45 (ההגנה, 856—857, 1741).

26. ראה הע' 7. ההגנה, עמ' 1738.

27. קירק, עמ' 196. הע' 3; עמ' 202, הע' 1.

28. מערכות 174—175, עמ' 65.

29. ראה הע' 7.

30. ההגנה, עמ' 1738.

31. ראה הע' 15. אחרי פעולת אצ"ל במלון „המלך דוד” ראה גלילי להדגיש את ההכרה לקיים את אהדת יהודי התפוצות למאבק ולדרכיו.

32. י' אלון בפלמ"ח, עמ' 541. ההדגשה — במקור. השוה י' גלילי, שם, עמ' נד—נה.

33. דומה שפרשה זו לא נחקרה עדיין, ניסיון להסביר את הסבילות הערבית — ההגנה, עמ' 1196.

94. סייקס, עמ' 329, 338. לדעתו ככלה הממשלה את עצמה בתלות ביעולם המוסלמי, בגלל התכנית לחלוקת הודו. שם, עמ' 321.
95. קירק, עמ' 8.
96. שם, עמ' 10.
97. ראה עמ' 9 לעיל, והע' 66.
98. הורוביץ, עמ' 171; דב"ג, במערכה, עמ' 120, 130. ביון חזר ותבע מהיהודים להוציא את הנגב מכל המו"מ, ולפחות לדחות את הדיון בו. ארכיון ויצמן, פרוטוקול הדיון במשרד המושבות ב-10 פברואר 47; מכתב של יוסף לינטון לויצמן ב-18 פברואר. נשוב לבעיית הבסיס במהלכה של שנת 1947 להלן, עמ' 16.
99. "אליכולתה" כתב למחרת המעשה, ב-8 באוקטובר, ש"הצבא היהודי הסודי ייסד מושבות" מתוך התנגדות לתכנית הבריטית לכונן כאן בסיס אספקה. "אליהרה" הריחיק לכת. וקבע שהיהודים קילקלו את תכניתו של מונטגומרי ו"כבשו כיבוש בוק" את הנגב (אצ"מ, תיק S-25/2955). זאת, אף כי הישובים עלו לאיזור שמצפון לקו מודייסון גריידי (השוה הע' 68 לעיל).
100. ב' לואיס, "המזרח התיכון והמערב", מערכות 1970, עמ' 138—139. ההדגשה — שלי. השקפה דומה מביע נ' ספרן, ועם זאת מדגיש את התלות הכלכלית של בריטניה בארה"ב. Nadav Safran, From War to War. New York 1969, p. 96—99. (להלן — ספרן). יש להעיר שאין ספרן אומר דבר על המאבק היהודי, ופוסט אותו אך בביטוי "Jewish defiance and terror!". הנ"ל, עמ' 96, השווה עמ' 99.
101. דב"ג, במערכה, עמ' 118.
102. נ' אלטרמן, הטור השביעי, ת"א תש"ח, (להלן — אלטרמן), עמ' 352. ההדגשות שלי.
103. דב"ג, מדינה, עמ' 68—69.
104. פלמח, עמ' 588; השה אבידר, עמ' 254—255. מ' דיין הציע בקונגרס להחריף את המאבק ולהעלות באש את כל מחנות המעצר בקפריסין. ש' טבת, משה דיין, ת"א תשל"ב, עמ' 241—242. מ' בגין טוען שבנקבות שחרור המנהיגים מלטון שותק המאבק לחלוטין, פרט להעפלה. הנ"ל, עמ' 288. הדברים מוטעים לגופם, ועוד יש לזכור שאין בגין מזכיר כלל את ההתיישבות במאבק.
105. ההגנה, עמ' 980.
106. ראה לעיל, עמ' 8 והע' 53. על נפתולי המדיניות ומאבק ההעפלה מהבלקן — ראה בראיניסקי, עמ' 402—405. קירק מתאונן על המשך ההעפלה מנגמלי הים השחור על אף המחאות הבריטיות. הנ"ל, עמ' 240, הע' 4.
107. בגין, עמ' 396—397.
108. "האפתעה הגדולה... נפלה ממש כפצצה". שרת, עמ' 73. "כרעם ביום בהיר". הורוביץ, עמ' 189. "למרבח הפליאה" תמך גרומיקו בחלוקה, ונאומי "בא כהפתעה וחולל התרגשות רבה". גולדמן, עמ' 223.
109. בן-גוריון ניתח את חשיבות הנאום ב-22 במאי (במערכה, עמ' 172—174) וציין אותו כהפתעה (שם, 173). אמנם כתב לאחרונה, שכבר אחרי ועדת יילטא למד מקולונל סטנלי יתמוך בכינון מדינה יהודית, אך לא מצאנו אות לכך שביון ויועציו היו ערים לאפשרות כזאת. כן ראינו שחבריו במשלחת הסוכנות לא הסתירו את הפתעתם הם. נ' גולדמן מספר בזכרונותיו, שבמרס 1945 ביקש ח' ויצמן את א' בנש להעלות את צרת היהודים בפני סטלין. לאחר הפגישה מסר בנש, שסטלין מכיר בעוול שנעשה ליהודים בשנים האחרונות, וכי יעשה הכל כדי לפצותם (הנ"ל, עמ' 223). מ' נמיר מספר על רמזים בלתי ברורים לתמיכה רוסית ב"פתרון פרוגרסיבי" של השאלה היהודית מאז אפריל 1954 (הנ"ל, שליחות במוסקבה, ת"א 1971, עמ' 17—18).
110. אלטרמן, עמ' 353.
111. קירק, עמ' 239—240. הנ"ל, מזה"ת, עמ' 268. ב' לואיס, מערכות 217—218, עמ' 13.
112. הורוביץ, עמ' 308.
113. Avigdor Dagan, Moscow & Jerusalem, London 1970, p. 22.
114. Walter Lagueur, The Struggle for the Middle East, Pelican Books 1972, p. 61. עמ' 61. נ' ספרן סבר שבשנת 1947 נקטו הסובייטים מדיניות פסיבית באיזור, כדי לצמצם עד למינימום את החדירה האמריקנית, שבאה בתגובה על הלחץ הרוסי הקודם על תורכיה ואירן. מדיניותם בא"י היא חריג, המוסבר בזוהר בין עמדתם וזאת של ארה"ב, וברצונם לסלק את הבריטים מא"י מייד.
115. מ' בגין מבקש זיקה בין פריצת כלא עכו ב-4 במאי ובין נאום גרומיקו, כי זה התייחס בדבריו גם למעשי-הדמים בארץ (הנ"ל, עמ' 406); אולם גרומיקו לא הזכיר מעשי דמים בהקשר אקטואלי: אחרי שהזכיר את המאורעות, דיבר על החלטת הבריטים להעביר את הבעיה לאו"ם. הדגש בדבריו הוא בתביעה לביטול המנדט (תמצית הנאום בהעולם לג, 22 מאי 47, עמ' 393).
- בניגוד לתכנית, כפי שהוא אישר אותה. לדבריו, העמיד תנאי, שה- פעולה בוצעה לאחר שעות העבודה במשרדים. מ' בגין וע' פגלין הכחישו זאת, וטענו שכל התכנית נסבה על החדרת מטעני הנפץ למסעדה שבמרתף המלון בשעה שזאת ריקה מאורחים, כלומר — דווקא בשעות העבודה במשרדים (בגין, עמ' 299—300, 308. ההגנה, עמ' 899—901). י' גיללי הסיק, שאצ"ל סטה מלוח הזמנים שקבע שדה לאחר שהחליט לפעול על דעת עצמו (ההגנה, עמ' 1746).
64. אבידר, עמ' 246. ההגנה, עמ' 826, 899.
65. George Kirk, A Short History of the Middle East, London 1964, p. 412 n. 2; 210, n. 1—2. (להלן — קירק, מזה"ת).
66. לדעת קירק הכריע שיקול זה אצל ביון. הנ"ל, עמ' 213 והע' 6; עמ' 200, בהע' 2 לעמ' 199.
67. ההגנה, עמ' 825.
68. שרת, עמ' 55. אמנם, קו האיזור ה"ניטרלי" בנגב עבר מדרום לקרקעות היהודיות, לפי המצב ב-1944. ראה ואלך, מפות 164, 167. השה מפות A, C. בנספח ד.
69. שרת, עמ' 57. גולדמן עמ' 210, 212—214. ההגנה, עמ' 829—830. אצ"מ, 170—174.
70. גולדמן, עמ' 214—217. קירק, עמ' 227 והע' 5. Christopher Sykes, Crossroads to Israel, London 1967, p. 317. (להלן — סייקס). וראה מפה B בנספח ד'. בקיץ 1947 הוגשה לוועדת או"ם הצעה לשטח נרחב יותר (ראה ואלך, מפה 169).
71. פלמח, עמ' 581.
72. ההגנה, 1132, 1135. וראה עמ' 48.
73. ביקורת על כך — י' אלון, פלמח, עמ' 572 לעומת אבידר, עמ' 245.
74. ההגנה, עמ' 962.
75. החלטת הוועדה הפועל הציוני 29-מרץ אוקט' 46. שרת, עמ' 59.
76. ראה נספח ג.
77. קירק נוטה להאשים את ההנהגה היהודית בניצול מצוקת הפלי- טים (הנ"ל, עמ' 196; השה הנ"ל, מזה"ת, עמ' 215—216). אך מודה בכל זאת שהצורך האנושי למצוא לעקורים מולדת הוא שהניע את המעפילים ואת מארגניהם (קירק, עמ' 201), ומביא את מסקנת הוועדה האנגלו-אמריקנית שהאידיאל הציוני הוא המענה היחיד לניווון שבמחנות (הנ"ל, עמ' 207).
78. אבידר, עמ' 247. ב-14 בספט' האיץ בן-גוריון במברק מפרס להעלות לפחות 12 נקודות, וביחוד בנגב, ללא דחיות. ההגנה, עמ' 964. על חלקו של אשכול — ראה ח' לופבן, לוי אשכול, ת"א 1965, עמ' 68.
79. אבידר, עמ' 247—252. הלל דן, בדרך לא סלולה, שוקן 1963 (להלן — דן), עמ' 244—245. בספר הפלמ"ח א נעקרה כל הפרשה ממקומה בגילי טעות בהסבת התאריך העברי — ליל י—יא תשרי תש"ו — לתאריך הלועזי: במקום 6—7 אוקט' 46 נכתב 25 ספט' 47 הן בתיאור המעשה בעמ' 586, והן בלוח האירועים בעמ' 618.
80. דב"ג, במערכה, עמ' 113. אלעזר גיללי, עורך "מערכות", אז, האיר את המשמעות הישובית והטקטית של המעשה ואת המגמות לעתיד, במאמר המערכת "נגבה" בחוב' לו, עמ' 1—4 (פורסם מחזש בחוב' פו—סח, עמ' 231—233).
81. פרוטוקול הקונגרס הכ"ב, עמ' 341. מעניין שחוקרים בריטים, שלא נטו להתרשם ממשעלי התיישבות, שמו לב לדבריו אלה, ואולי משום שניגח את המנהיגים היהודים בארה"ב... קירק, עמ' 227; סייקס, עמ' 320. הסיבה האחרונה גורמת למ' וייסגל אף הוא לצטט את הקטע הנ"ל, עמ' 187.
82. בן-גוריון אף תבע להגביר את ההתיישבות בנגב, ולהקים בו עיר מבוצרת. הנ"ל, במערכה, עמ' 137.
83. אבידר, עמ' 252—253. דן, עמ' 245—247.
84. ההגנה, עמ' 912. בקונגרס נתקבלה החלטת גינוי לטרור. שרת, 59.
85. מונטגומרי, עמ' 410—411. בספר ההגנה לא הושם לב לביקורו השני של מונטגומרי בארץ.
86. קירק, עמ' 233; השה סייקס, עמ' 322—323.
87. קירק, עמ' 234.
88. מונטגומרי, עמ' 412.
89. קירק, עמ' 235. מונטגומרי כעס על העדר תגובה צבאית מיידית על החטיפות. הנ"ל, עמ' 412.
90. ההגנה, עמ' 913.
91. שרת, עמ' 60. קירק, עמ' 237.
92. ארכיון ויצמן, סיכום דברים מדיון במשרד החוץ הבריטי, 1 אוקט' 1946.
93. ח' ויצמן, מסה ומעש, ירושלים ות"א תש"ט (להלן — ויצמן), עמ' 438. דב"ג, במערכה, עמ' 158. שרת, עמ' 60—61, 118. ד' הורו- ביץ, בשליחות מדינה נולדת, ירושלים ות"א תש"ב (להלן — הורוביץ), עמ' 173—175.

128. אופיינית לקירק אייכולתו להבין את החלוציות היהודית התרה אחר מרחב פתוח להתיישבות בנגב. דבריו על התיישבות אינם חורגים מהערות שוליים אל גוף ספרו, אך גם הוא נאלץ בסופו של דבר להודות בתרומת התיישבות למאבק: — בעמ' 227, הע' 4, נזכרת עליית 11 הישובים, ובעמ' 232 נזכרים דברי ויצמן עליהם (לעיל, עמ' 11 והע' 81). — בעמ' 288, בסקירת מערכות הנגב במלחמת השחרור, הזכיר שכל הישובים בנגב נוסדו מאז הספר הלבן של 1939 במטרה עיקרית אחת — לתבוע בעלות על הנגב. — אולם בסדרת המפות מול עמ' 338 מראה קירק את ישובי הנגב על גבי מפה C, המפרטת את החלסת או"מ ואת המלצות ברנדוט, ומעיד בכך על הויקה בין הישובים וגבולות או"מ. ראה נספח ד'.

129. כמערכה, עמ' 256. תוך מלחמת השחרור חזר וקבע ש"בלי צינור זה לא היתה לנו כל אחיזה בנגב". הנ"ל, בהילחם, עמ' 91.

130. פעולות אצ"ל ולח"י, בהצטרפן למערכה הכללית של הישוב, הגבירו את רושמה והחישו את רצונם של הבריטים להיחלץ מאותו "עסק ביש" ששמו ארץ-ישראל". סלוצקי, עמ' 31. מבצעה של שתי קבוצות אלה היו לעתים קרובות נועזים מאוד ותרמו ללחץ הכללי, שבסופו של דבר הביא ליציאתם של הבריטים מן הארץ. אולם הן לא יכלו להביא למפלה ניצחת של הבריטים בעיקר בשל בידודן בקרב הישוב עצמו. י' אלון, מערכות, 174—175, עמ' 65 בהערה. בתקופת המאבק הגיעה ארצה אניה אחת של אוהדי אצ"ל בשם "בן הכט", ובה כ-600 מפעילים. (ההגנה, עמ' 1902—1903. לפי העולם ס"ג (13 מרס 47), עמ' 269 הגיעו באניה 694 איש. ואלד, בעמ' 157 — כתוב בטעות 800).

131. מדצמבר 1947 עד יום הכרזת העצמאות הגיעו 14 אניות, ובהן מעל 23,000 איש, כ-4,200 בחודש בממוצע. עוד 3 אניות הגיעו עד סוף מאי, ובהן כ-1,100 עולים.

116. ההגנה, עמ' 968—969. דן, עמ' 246—247. אלתרמן, עמ' 348.

117. דב"ג, מדינה, עמ' 69—73 (וכן הנ"ל, בהילחם, עמ' 14—18). אבידר, עמ' 266—268.

118. ההגנה, עמ' 956.

119. דן, עמ' 246. הוועדה התבססה בהמלצותיה על נסיגות הפיתוח שכבר נעשו בנגב, והביעה אמונתה באפשרויות לפיתוח נוסף, בלי פגיעה בבירואים. Report to the Gen. Assembly by UNSCOP, Aug., p. 84, 47.

120. פלמח, עמ' 595—596, 759—760.

121. ההגנה, עמ' 983—984. תזכיר תנועת המרי מובא בפלמח, עמ' 622—625. אבידר השתתף בפגישה עם הוועדה ומתאר את התרשמות חבריה. הנ"ל, עמ' 260—261.

122. בתזכיר תנועת המרי הודגש, שה"הגנה" מתאמצת לסכל פעולות דמים, כגון מנהרת "בית הדר", על-אף המדיניות הפרובוקטיבית של השלטון. פלמח, עמ' 623. לעומת גילויי ההבלגה של ה"הגנה" בלט סירובו של מ' בגין להיענות לבקשת חברי הוועדה, שאצ"ל יימנע מלהוציא להורג את שני הסמלים שנחטפו כבני-ערובה. ההגנה, עמ' 984.

123. קירק, עמ' 243—244; השוה הנ"ל, מזה"ת, עמ' 219—220. סייקס, עמ' 332—335.

124. קירק, עמ' 246—247.

125. שרת, עמ' 120—121.

126. ויצמן, עמ' 443—445 (בתרגום העברי נפלה שגיאה בעמ' 444, שורה 14, ויש לקרוא: "במאונך ולא במאונך"). הרוביני, עמ' 286—288. שרת, עמ' 147.

מכתבו של דוד בן-גוריון מלונדון, 1 באוקטובר 1945

בארץ, ברוך רוזנטל בלונדון, מינא ודיקני-שטיין באמריקה. דרושה לשם כך התייע-צות תכופה. גם לשם כך נחוץ שיבוא שאול להתייעצות, לפי דברי הכרים האפ-שרויות הן עצומות.

י. אינם יודעים כמה אנו מפסידים מאי-שליחת אנשים לאמריקה. ראובן ויצא מחר באניה לנ. י, וכירדו הוראות, אולם בלי חבר-אנשים מהארץ תחובל הפעולה. ה-הישו יציאת המהנדס. למה אין ויצאים כ-אניה כשאין אירון?

יא. חושש אני להידרש "קול ישראל" מ-נימוק זה: קשר השידור בין הארץ ובין אנגליה, צרפת ואמריקה הוא צורך חיוני, וכמעט תנאי לפעולה יעילה. "קול ישראל" עלול להביא לידי חיפושים ממין זה שע-לול לסכן את השידור בחו"ל; ורק אם תהיו בטוחים בהחלט שאין יסוד לחשש שלי — תחליטו בחיוב.

יב. תעקבו אחר סירות משמר החוף, ותו-דעו מיד לחברים בצרפת כמה סירות יש, כמה שוטרים בכל סירה, מהו הציוד וה-נשק של השוטרים, הנעזרים הם גם בכו-חות הצי וכד'. תאשרו מיד קבלת האיגרת.

אבי-עמוס

ה. אין לצמצם התגובה בארץ בעליה ובי-התיישבות, מן ההכרח לנקוט בחי' ובי-גמול. לא טירור אישי אבל גמול לכל יהודי נרצח ע"י שלטונות הספה"ל. כל פעולת חי' צריכה להיות רבת-משקל ורו-שם, ויש להזהר בכל האפשר מקרבנות אנושיים.

ו. יש להזמין שני הפלגים היריבים לשי-תוף-פעולה מלא, בתנאי של מרות אחידה, ומשמעת מוחלטת. דרוש מאמץ מתמיד להבטיח אחדות בישוב וקודם כל בקרב הלוחמים, למען המלחמה.

ז. התגובה צריכה להיות מתמידה, נועזת ומחושבת לזמן לא מועט. לא קרב אחרון, ולא ציפיה לנצחון מהיר וקל. שמירה מקסימלית על מפעלנו הקונ-סטרקטיבי, מבלי רתיעה מ-קרבנות והפסדים הכרחיים.

ח. הסברת התגובה לדעת הקהל בעולם (וקודם כל באנגליה ואמריקה, גם בצרפת וארצות ערב) השיבותה שקולה כמעט נגד התגובה עצמה. מכאן חשיבות מכוני השי-דור בארץ ובאירופה ואם אפשר גם בי-אמריקה.

ט. לחברים בצרפת יש תכניות חשובות למימון ע"י פעולות משקיות שונות. לשם כך דרושים סוכנים בארץ, בשווצריה, בי-פריס, בלונדון ובאמריקה. מוצעים בופל

מערבי, 3 אוקט' 71, עמ' 11 לונדון, 1.10.45

א. לא אשוב ארצה עד אם אסיים הכנות עיקריות באירופה.

ב. במרכז הכנות עליה ג' נוסף על בי' והיא עליה מזויינת שתעמוד בכוח עצמה בפני מוטרפה בים או בחוף. ככל שיררה תהיה פלוגה מצוידת במכוונות, רימונים ואקדוחים. יש קשיים עצומים בכצוע, אבל אין הדבר מן הנמנע. מת-ארנבים האמונים הדרושים. הפיקוד בכל ספינה של עליה ג' ימצא בידי בחור שלנו מהארץ.

ג. הפעולה באירופה (רכישה, אימום, מימון, קשרי שידור, העברה וגיוס עליה בי' וג') מחייבת מפקדה מרכזית בצרפת. יש להעביר מיד את אהוד לפרים. עליו להגיע עוד בהיותי פה. והכרחי ששאול יבוא מיד להתייעצות ללונדון או לפרים (למקום נוח ומהיר ביותר). שדרו מיד תשובה על שתי הדרושות.

ד. אין לחכות ב"תגובה" להכרזה. יתכן שלא תהיה כל "הכרזה". ההכרזה הקובעת היא המשכת הספה"ל (הספר הלבן) למעשה. קיום הספר הלבן זוהי הכרזת מלחמה על העם היהודי, ועל עמנו — עם חסר שלטון ומדוכא — להילחם בכל האמצעים שבידו.

להבהרת המושג „מאבק“
(מתוך הרצאתו של דובר תנועת המרי)

המאבק הוא **חוליה** בתוך המערכה של פעולה ציונית אינטגרלית הכוללת **התיישבות, עליה, בניין** ופעולה פוליטית ומשאומתן. בתוך המערכה הזאת יש גם חוליה: מאבק.

הפרינציפ השני: המאבק פירושו כי הפעולה הציונית והמדיניות הציונית אינן כבולות למדיניות הבריטית ויכולים להיעשות דברים שהם בניגוד למדיניות הבריטית. אין הציונות כבולה בחוקים של הממשלה והיא יכולה לעשות דברים שהם נגד חוקים אלה.

פרינציפ שלישי: **אם יש צורך משתמשים בכוח** ואין הכוח פסול. אין אומרים: בכוח לא.

פרינציפ רביעי: המאבק **איננו מבוסס** על ראייה שהמערכה בינינו ובין הספר הלבן **תוכרע בכוח הנשק**. כאן **תהיה הכרעה מדינית**. כאשר משתמשים בכוח אין זה אלא **אמצעי למערכה מדינית** ולא אמצעי למערכה צבאית לשם הכרעה צבאית.

אלה הם הפרינציפים העיקריים של מאבק. ומה הוא עצם המאבק?

- (א) עליה בכל התנאים.
- (ב) הגנה על עליה והתיישבות.
- (ג) הגנה גם בחוץ לארץ.
- (ד) הסרת **מחסומים מדרך העליה**.

(ה) אם ארבעת הסעיפים הקודמים **אינם מספיקים** (לפי דעת המפקדה של תנועת המרי), אפשר לנקוט גם מעשי חבלה שאינם קשורים עם **מחסומים לעליה**.

לסעיף ה' יש שלושה סייגים:

(א) שמירה על **קיום הישוב** ועל המשך המפעל הקונסטרוקטיבי שלו.

(ב) המנעות עד כמה שאפשר **מקרבנות אדם** בביצוע הפעולה.

(ג) התחשבות עם **דעת הקהל בעולם** ועם תגובת העם היהודי בעולם.

מקור: ארכיון תולדות ההגנה, אגרת לשליח ולחבר בגולה, 1 בספטמבר 1947, עמ' 14—15.

(המשך מעמוד 21)

פשרה לא הושגה — כי אשליה היתה לשער כי תושג — ודרש להצביע. נציג ברית-המועצות אנדריי גרומיקו השמיע אותה הדרישה. ברגע האחרון ניסה הגוש הערבי להטות את העצרת מהמסילה. נציג לבנון כמיל שמעון הודיע כי בניגוד לעמדתן הקודמת מוכנות עכשיו המדינות הערביות לדון בתכנית של הסדר פדרלי, לפי הצעת המיעוט של הועדה המיוחדת. תקיפותו של נשיא העצרת, המדינאי הברזילאי אוסוואלדו אראניה, עמדה לו להתגבר על טכסיס-הסחה זה. בהצבעה שמיית, שנערכה באוירה מתוחה ומחושמלת ונוכח הקשבה דרוכה, נמנו 33 קולות בעד התכנית, 13 נגדה, 10 נמנעים. היתה זו הצלחה מובהקת: רוב של שני שלישים ועוד שבעה קולות! בעוד שגוש השוללים נשאר מגובש, לא לגרוע ולא להוסיף, עברו שבעה מהנמנעים למחנה המחייבים. הצבעתה החיובית של צרפת עשתה רושם רב ונתקבלה בתשואות נלהבות על-ידי הקהל היהודי, אשר מילא את היציע הענקי. באותו ליל-שימורים ישבו המוני יהודים בארץ ובגולה רתוקים למכשירי-הרדיו ומנו אחד לאחד את קולותיהן של אומות העולם שבאו לחרוץ את עתיד עמם, אם לחירות או להמשך העבדות. נחשול של התלהבות פרץ בארץ עם הסתיים ההצבעה. נשכחו מומי התכנית ופגיעיה — העם שמע את תקיעת השופר הגדול אשר בישרה את גאולתו באישור העולם המאורגן.

„עייכוב-קריאה“ בלתי-צפוי, ששבר את המתח וכאילו החזיר את הגיבוש לתוהו ובוהו. נציג צרפת, השגריר פארודי, דרש להשהות את ההכרעה ליממה אחת לשם נסיון אחרון של חיפוש פשרה. אצל רבים נוצר רושם, מוטעה לחלוטין, כי ניצנצה איזו תקוה חדשה למוצא מוסכם מן המיצר. אין זאת כי הסיכויים שעדיין השתעשע בהם קיי ד'אורסיי לשמור על מעמדה של צרפת בלבנון ובסוריה וכן שיקוליו לגבי עתיד השלטון הצרפתי בצפון-אפריקה הניעו אותו לצעד מפתיע זה. צרפת נמנעה מהצבעה על תכנית החלוקה בועדה המקבילה. עתה, על-ידי דרישת דיחוי ההכרעה תוך רמז לסיכוי של פשרה, שהיה רעות-רוח גמורה, נעשתה צרפת אחראית לסכנת התפוררותו של הרוב הבלתי-יציב ושקיעת שמשו של המדינה היהודית בעולמו של ארץ-בטרם תזרח. טעמו ונימוקו של קיי ד'אורסיי היו עמו: הוא ראה עצמו חייב להפגין כלפי העולם הערבי, כי בטרם תחן צרפת ידה לתכנית החלוקה היא עשתה כל מה שיכלה כדי למנוע את הפורענות. אבל טכסיס זה היה עלול לעלות לענין היהודי במחיר יקר. העצרת נענתה לבקשת צרפת והשבת עברה על המשלחת היהודית תוך דאגה עמוקה.

לאחר שהות של כ"ד שעות, בשבת לפנות ערב, 29 בנובמבר, נתכנסה העצרת מחדש. הפעם שררה באולם הרגשה כי כלו כל הקצין והוטל הפור. נציג ארצות-הברית הכריז כי שום